

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Katedra politologie

**České a slovenské volby do Evropského parlamentu
v perspektivě voleb druhého řádu**

Bakalářská práce

Autor: Daniel Volejník

Studijní program: B6701 Politologie

Studijní obor: Politologie

Forma studia: prezenční

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Maxmilián Strmiska, Ph.D.

Hradec Králové, 2018

Zadání bakalářské práce

Autor: Daniel Volejník

Studium: F13463

Studijní program: B6701 Politologie

Studijní obor: Politologie

Název bakalářské práce: **České a slovenské volby do Evropského parlamentu v perspektivě voleb druhého řádu**

Název bakalářské práce AJ: Czech and Slovak Elections to the European Parliament in Perspective of Second Order Elections

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Práce se zabývá výsledky voleb do Evropského parlamentu v duchu teorie druhořadých voleb německých politologů Karlheinz Reifa a Hermanna Schmitta a jejími následnými modifikacemi v letech 2004, 2009 a 2014 jak v České, tak Slovenské republice. Jedná se tedy o těsné srovnání dvou bývalých federálních aktérů, jež z logických důvodů poji velmi podobné znaky, ať již v rovině ekonomické, kulturní či samozřejmě politické. Cílem práce je poukázat na vzájemnou shodu, či naopak odlišnost vybraných charakteristik voleb druhého řádu v průběhu všech tří uplynulých období ve srovnávacím rámci. Práce tedy volně navazuje na výsledky autorů předešlých, avšak s důrazem na větší komplexnost a kontinuitu v čase, která doposud ve výzkumu výše zmíněné teorie v rámci středoevropského prostoru mírně absentuje. V rámci práce bude použita srovnávací analýza.

Šlosarčík, Ivo, Kasáková, Zuzana, Tomalová, Eliška et al. 2013. *Institute of European Union and Lisbon Treaty*. Praha: Grada Publishing. Charvát, Jakub. 2017. „Content Emptiness, Low Media Coverage, Exhausted Parties and Indifferent Voters: An Invisible 2014 Parliamentary Election Campaign in the Czech Republic.” In: *Political Communication and European Parliamentary Elections in Times of Crisis*. Eds. Ruxandra Boicu a Silvia Branea. London: Macmillan Publishers, 115-132. Gyárfášová, Olga. 2017. „The EU Agenda as an Emerging Cleavage of Political Competition? Parties and Their Voters in Slovakia.” In: *Political Communication and European Parliamentary Elections in Times of Crisis*. Eds. Ruxandra Boicu a Silvia Branea. London: Macmillan Publishers, 151-166. Rovná, Lenka. 2005. „Czech Republic.” In: *The 2004 Elections to the European Parliament*. Ed. Juliet Lodge. London: Palgrave Macmillan, 81-87. Rovná, Lenka. 2005. „Slovakia.” In: *The 2004 Elections to the European Parliament*. Ed. Juliet Lodge. London: Palgrave Macmillan, 218-222. Rovná, Lenka. 2010. „Czech Republic.” In: *The 2009 Elections to the European Parliament*. Ed. Juliet Lodge. London: Palgrave Macmillan, 77-85. Clark, Nick a Rohrschneider, Robert. 2009. „Second-Order Elections versus First-Order Thinking: How Voters Perceive the Representation Process in a Multi-Layered System of Governance”. *Journal of European Integration* 31, č. 5, 645-664. Just, Petr. 2015. „Euroskepticismus a euroskeptické strany ve volbách do Evropského parlamentu 2014 v ČR a na Slovensku”. In: *Politics in Central Europe*. Eds. Ladislav Cabada a Šárka Waisová. Praha: Metropolitan University Prague Press, 113-123. Rovná, Lenka. 2010. „Slovakia.” In: *The 2009 Elections to the European Parliament*. Ed. Juliet Lodge. London: Palgrave Macmillan, 243-251. Havlík, Vlastimil. 2014. „The Czech Republic: Where have all the voters gone?” In: *The European Parliament Elections of 2014*. Eds. Lorenzo De Sio a Vincenzo Emanuele. Roma: Centro Italiano Studi Elettorali, 167-172. Spáč, Peter. 2014. „Slovakia: Record holder in the lowest turnout.” In: *The European Parliament Elections of 2014*. Eds. Lorenzo De Sio a Vincenzo Emanuele. Roma: Centro Italiano Studi Elettorali, 243-248. Maggini, Nicola. 2014. „The evolution of turnout in European elections from 1979 to 2009.” In: *The European Parliament Elections of 2014*. Eds. Lorenzo De Sio a Vincenzo Emanuele. Roma: Centro Italiano Studi Elettorali, 31-36. Emanuele, Vincenzo. 2014. „Proportional representation with

variable-geometry: Here is how to vote in the 28 member states." In: The European Parliament Elections of 2014. Eds. Lorenzo De Sio a Vincenzo Emanuele. Roma: Centro Italiano Studi Elettorali, 37-42. Reif, Karlheinz a Schmitt, Hermann. 1980. „Nine Second-Order National Elections. A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results." European Journal of Political Research 8, č. 1, 3-44. Šaradín, Pavel. 2008. Teorie voleb druhého řádu a možnosti jejich aplikace v České republice. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. Koepke, Jason Ringe a Ringe Nelson. 2006. „The second-order election model in an enlarged Europe." European Union Politics 7, č. 3, 321-346. Marsh, Michael. 1998. „ Testing the Second-Order Election Model after Four European Elections." British Journal of Political Science 28, č. 4, 12, 591-607. Hix, Simon a Marsh, Michael. 2007. „Punishment or Protest? Understanding European Parliament Elections". Journal of Politics 69, č. 2, 495-510. Cabada, Ladislav. 2010. Volby do Evropského parlamentu jako volby druhého řádu: reflexe voleb v nových členských zemích EU ze středovýchodní Evropy. Working paper 4, Fakulta mezinárodních vztahů. Dostupné na: http://vz.fmv.vse.cz/wp-content/uploads/11_2010.pdf(26.10.2017).

Garantující
pracoviště: Katedra politologie,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: prof. PhDr. Maxmilián Strmiska, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 27.9.2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 27. 4. 2018

Podpis autora

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval Prof. PhDr. Maxmiliánu Strmiskovi, Ph.D. za cenné rady při vedení a vzniku této bakalářské práce.

Anotace

VOLEJNÍK, DANIEL. *České a slovenské volby do Evropského parlamentu v perspektivě voleb druhého řádu*. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2018, 67 s. Bakalářská práce.

Práce se zabývá výsledky voleb do Evropského parlamentu v duchu teorie druhořadých voleb německých politologů Karlheinz Reifa a Hermanna Schmitta a jejími následnými modifikacemi v letech 2004, 2009 a 2014 jak v České, tak Slovenské republice. Jedná se tedy o těsné srovnání dvou bývalých federálních aktérů, jež z logických důvodů pojí velmi podobné znaky, ať již v rovině ekonomické, kulturní či samozřejmě politické. Cílem práce je poukázat na vzájemnou shodu, či naopak odlišnost vybraných charakteristik voleb druhého řádu v průběhu všech tří uplynulých období ve srovnávacím rámci. Práce tedy volně navazuje na výsledky autorů předešlých, avšak s důrazem na větší komplexnost a kontinuitu v čase, která doposud ve výzkumu výše zmíněné teorie v rámci středoevropského prostoru mírně absentuje. V rámci práce bude použita srovnávací analýza.

Klíčová slova: Česká republika, Evropský parlament, Slovensko, teorie voleb druhého řádu, těsné srovnání

Abstract

VOLEJNÍK, DANIEL. *Czech and Slovak Elections to the European Parliament in Perspective of Second-Order Elections*. Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, 2018, 67 pp. Bachelor Degree Thesis.

This bachelor thesis deals with the election results to the European Parliament over the years 2004, 2009 and 2014 in the context of SOE theory of German political scientists Karlheinz Reif and Hermann Schmitt and its subsequent modifications in the Czech and Slovak Republic. Thus this is a close comparison of two former federal actors that have very similar economic, cultural and of course political features for logical reasons. The aim of this thesis is to point to the mutual correspondence or on the contrary the differences of chosen attributes of second order elections during all three past terms in the comparative framework. The thesis continues in results of the previous authors but with emphasis on greater complexity and time continuity which is slightly absent in research of above mentioned theory within Central European area. Comparative analysis will be used.

Keywords: Czech Republic, European Parliament, Slovakia, second-order election theory, close comparison

OBSAH

Seznam použitých zkratk	9
Úvod	11
1. Evropský parlament	16
1.1 Pravomoci a úkoly Evropského parlamentu	16
1.2 Vnitřní struktura Evropského parlamentu	18
1.3 Vliv rozšíření v letech 2004 a 2007 na fungování EP	19
2. Teorie voleb druhého řádu	19
3. Stranický systém České republiky	29
4. Stranický systém Slovenské republiky	32
5. Cíle práce a jejich teoretická východiska	34
6. Volby do Evropského parlamentu v České republice a na Slovensku	36
6.1 Volby do Evropského parlamentu v ČR v roce 2004	37
6.2 Volby do Evropského parlamentu v ČR v roce 2009	41
6.3 Volby do Evropského parlamentu v ČR v roce 2014	44
6.4 Volby do EP na Slovensku v roce 2004	47
6.5 Volby do EP na Slovensku v roce 2009	50
6.6 Volby do EP na Slovensku v roce 2014	52
Závěr	55
Seznam literatury a zdrojů	58
Odborná literatura	58
Ostatní (elektronické) zdroje	60

Seznam použitých zkratk

ANO – Aliance nového občana

ANO 2011 – Aliance nespokojených občanů

ČR – Česká republika

ČSSD – Česká strana sociálně demokratická

ČSÚ – Český statistický úřad

DPH - daň z přidané hodnoty

DS – Demokratická strana

DÚ – Demokratická unie

EK – Evropská komise

EP – Evropský parlament

EU – Evropská unie

HZDS – Hnutí za demokratické Československo

INESS - Institute of Economic and Social Studies (Institut ekonomických a společenských analýz)

KDH – Křesťansko demokratické hnutí

KDS – Konzervativní demokraté Slovenska

KDU-ČSL – Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová

KSČM – Komunistická strana Čech a Moravy

KSS – Komunistická strana Slovenska

LIDEM – Liberální demokraté

LS-HZDS – Lidová strana- Hnutí za demokratické Československo

LSNS – Lidová strana Naše Slovensko

MKDH – Maďarské křesťanskodemokratické hnutí

MOS – Maďarská občanská strana

Most-HÍD – Most-HÍD-občanská strana

NATO - North Atlantic Treaty Organization (Severoatlantická aliance)

NEZ – Nezávislí

NHL - National Hockey League (Národní hokejová liga)

NOVA – Nová většina-Dohoda

NR – Národní rada (Slovensko)

ODS – Občanská demokratická strana

OKS – Občanská konzervativní strana

OLaNO – Obyčejní lidé a nezávislé osobnost
PSNS- Pravá Slovenská národná strana
Rada EU – Rada Evropské unie
SaS – Svoboda a solidarita
SDK – Slovenská demokratická koalícia
SDKÚ – Slovenská demokratická a kresťanská unie
SDKÚ-DS - Slovenská demokratická a kresťanská unie – Demokratická strana
SDL – Strana demokratickej ľavice
SMER-SD – SMĚR sociální demokracie
SMK – Strana maďarskej koalície (později komunity)
SNK-ED – SNK sdružení nezávislých a Evroptší demokraté
SNS – Slovenská národná strana
SOE – Second-order elections (volby druhého řádu / druhořadé volby)
SOP – Strana občanského porozumění
SPD – Svoboda a přímá demokracie
SR – Slovenská republika
STAN – Starostové a nezávislí
Svobodní – Strana svobodných občanů
SZ – Strana zelených
SZS – Strana zelených na Slovensku
ŠÚ SR – Statistický úrad Slovenskej republiky
TOP 09 – Tradice, odpovědnost, prosperita 2009
V4 – Visegrádská čtyřka (skupina)
VPN – Veřejnost proti násilí
VV – Věci veřejné
ZRS – Sdružení dělníků Slovenska

Úvod

Od vydání článku *Nine Second-Order National Elections. A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results*, a tím de facto i zrodu teorie voleb druhého řádu německých autorů Karlheinz Reifa a Hermanna Schmidta, již brzy uplynou téměř čtyři desítky let. Na historicky prvních přímých volbách do Evropského parlamentu z roku 1979 autoři demonstrují své hypotézy a závěry, jež se později stávají hlavními determinantami v doposud pro politickou vědu neznámé typologizaci voleb a vytyčují tak základní předpoklady či charakteristiky pro volby prvního (*first-order*) a druhého (*second-order*) řádu.¹

Případné odezvy na tuto typologizaci na sebe nenechaly dlouho čekat, a tak již v následujících volbách do Evropského parlamentu, byly tyto předpoklady opětně verifikovány, čímž se většina předpokladů pro typologizaci evropských voleb – jako voleb druhého řádu potvrdila (Cabada 2010: 9-10).

Aréna voleb druhého řádu tak vykazuje v porovnání s volbami prvořadými následující odlišnosti. Zcela nezpochybnitelným atributem voleb druhého řádu je, že se v těchto volbách hraje o méně v porovnání s arénou voleb do národních parlamentů, a s tím spojený fakt, že zde platí jiná institucionální pravidla. V mnoha státech Evropské unie se poté oproti volbám do národních zákonodárných sborů jedná při těchto volbách o jiný volební obvod. Jako další atributy druhořadých voleb lze zmínit odlišný charakter volebních kampaní, a stejně tak i skutečnost, kdy povolební politická změna má oproti volbám prvního řádu jiný charakter.

V následujících letech, či desítkách let byly dané předpoklady a charakteristiky teorie druhořadých voleb některými autory mnohokrát analyzovány, modifikovány a doplňovány, čemuž bude věnována teoretická část práce.

S narůstajícím počtem konaných voleb do Evropského parlamentu se prostor pro výzkum a analýzu těchto voleb pohledem voleb druhého řádu

¹ Za úplné počátky této teorie lze však považovat výzkumy Anguse Campella, který v 60. letech minulého století analyzoval výsledky amerických prezidentských a kongresových voleb, které se později staly východiskem pro jeho teorii nárůstu a poklesu a také teorii referenda, jejíž autorem je Edward Tufte (Kašpar 2010: 24).

pochopitelně mnohonásobně zvýšil, neboť poslední evropské volby v roce 2014 byly volbami v pořadí již sedmými. Rovněž lze podobně hovořit o větším prostoru pro výzkum z hlediska synchronního srovnání, neboť od roku 1979, kdy byly položeny základy této teorie sama Evropská unie prošla do dnešního dne sedmi vlnami rozšíření o nové státy. Vzhledem k tématu práce je pro nás velmi důležité páté, východní rozšíření, neboť v této vlně rozšiřování byly do Evropské unie začleněny mimo jiné státy, které jsou předmětem této komparativní analýzy - tedy Česká republika a Slovensko.

Hlavním cílem práce je tedy aplikace hypotéz či charakteristik teorie voleb druhého řádu z teoretické části této práce v rámci všech tří dosavadních konaných voleb do Evropského parlamentu v České republice a na Slovensku. Významné bude také zjištění, zda v rámci komparativní analýzy budou pozorovány spojitosti či odlišnosti vybraných předpokladů modelu voleb druhého řádu mezi těmito dvěma státy v čase.

Hlavní výzkumná otázka tedy zní, zda li můžeme spatřovat rozdíly mezi Českou republikou a Slovenskem v aplikaci modelu druhořadých voleb na příkladu voleb evropských. Na hlavní výzkumnou otázku navazuje výzkumná otázka vedlejší, která řeší, do jaké míry a zda- li vůbec lze hovořit o volbách do Evropského parlamentu v obou zemích jako o volbách druhého řádu. Výzkumné otázky budou odpovězeny pomocí verifikace či falzifikace dílčích hypotéz v rámci empirického výzkumu.

Důvodů, proč je třeba věnovat tomuto tématu pozornost je dle mého názoru hned několik. První se týká absence aplikace předpokladů teorie voleb druhého řádu ve středoevropském a středovýchodním kontextu, a tím spíše absence tzv. těsného srovnání dvou velmi podobných případů ve větší (v našem případě dosud největší možné) časové kontinuitě v rámci voleb do Evropského parlamentu po východním rozšíření. S tím by dle mého názoru mohl být spojený i možný faktický nezájem některých zejména zahraničních badatelů a autorů o tuto dosud ne zcela probádanou část politologie, která jistě stojí za hlubší analýzu a kritickou reflexi v perspektivě modelu druhořadých voleb. Jako na velmi podobné případy k analýze nahlížím na oba vybrané státy především z důvodu některých podobných rysů. Ať již z pohledu konsolidovaných stranických systémů, které neprodělaly ve sledovaném časovém rámci nějakou výraznější, zásadnější

proměnu, společné předlistopadové, ale i polistopadové minulosti, velmi podobných ekonomických, kulturních a sociálních aspektů obecně.

Druhým důvodem je tvrzení některých autorů, že teorii voleb druhého řádu nelze v kontextu středovýchodního prostoru vůbec aplikovat např. (Clark a Rohrschneider 2009: 654-655). Zde se domnívám, že bychom se neměli smířit pouze s tímto strohým konstatováním a spíše volby do EP a jejich vývoj v čase podrobit kritické reflexi ze strany alespoň některých předpokladů či charakteristik voleb druhého řádu, neboť dle mého názoru některé charakteristické rysy druhořadosti voleb lze jednoznačně v evropských volbách v obou zvolených zemích v čase spatřovat. Nutno však dodat, že i sám jeden z autorů této teorie Hermann Schmitt na začátku tohoto tisíciletí na základě analýzy *The European Parliament Elections of June 2004: Still Second-order?* dospívá k závěru, že teorie druhořadých voleb není aplikovatelná na všechny případy v Evropské unii (Schmitt 2005: 17).

Třetím důvodem je sama logika a etimologie slova teorie – neboť kdybychom se smířili s tezí, že model voleb druhého řádu je skutečně na prostor středo a středovýchodní Evropy neaplikovatelný, pozbývala by teorie sama o sobě většího významu, neboť teorie by měla nabízet obecné a nikoli lokálně vymezené závěry a charakteristiky (Cabada 2010: 14).

Posledním a zároveň doplňkovým důvodem proč je dle mého názoru třeba věnovat tomuto tématu pozornost především do budoucna je- z logických důvodů -limitace počtu evropských voleb ve středovýchodním prostoru k dnešnímu dni. Zde si na ustálení výsledků či podoby některých charakteristik druhořadých voleb pro daný geograficko-politický prostor budeme muset dle mého názoru ještě nějaký čas počkat. Tři po sobě jdoucí volby již jsou reprezentativním vzorkem, nicméně v porovnání s výzkumy zaměřujícími se na státy „staré“ EU je tato oblast politologie významně v nevýhodě.

Co se týče stavu dosavadního zpracování tématu druhořadých voleb v odborné literatuře, lze ho do jisté míry považovat za uspokojivý. Jak již bylo zmíněno výše, prvotní koncept teorie voleb druhého řádu z let 1980 byl velmi rychle reflektován poměrně značným množstvím autorů, kteří na výchozí práci navazovali, modifikovali ji a zpřesňovali. Mezi nejvýznamnější úpravy a zpřesnění teorie druhořadých voleb Reifa a Schmitta patří například analýza J. R. Koepkeho a N. Ringeho *The second order election model in an enlarged Europe* z

roku 2006, kde autoři zmiňují některé dílčí poupravené hypotézy či vysledované tendence ve vztahu k rozšíření evropského prostoru o nové státy v eurovolbách v roce 2004.

Dalším velmi cenným příspěvkem k této problematice byla kniha *Testing the Second- Order Election model after Four European Elections* z roku 1998, kde Michael Marsh staví do souvislosti velikost strany, resp. procentuelní zisk v posledních volbách do národních zákonodárných sborů a zisk jednotlivých politických subjektů v druhořadých volbách následujících – v tomto případě do Evropského parlamentu.

Otázkou volebních cyklů v rámci národních stranických systémů se zabývá z českého prostředí také Pavel Šaradín, který ve své knize *Teorie voleb druhého řádu a možnosti jejich aplikace v České republice* z roku 2008 předkládá jakousi periodizaci cyklů v rámci posledních národních voleb do parlamentu vzhledem k úspěšnosti politických stran ve volbách do Evropského parlamentu.

Jako jeden z dalších článků navazujících a upřesňujících prvotní hypotézy Reifa a Schmitta lze zmínit článek Simona Hixe a Michaela Marshe s názvem *Punishment or Protest? Understanding European Parliament Elections* z roku 2007, ve kterém si autoři všímají především relativního úspěchu proti- evropských a také ekologických stran ve volbách do Evropského parlamentu v porovnání s volbami prvního řádu.

V prostředí našeho, tedy středo a středovýchodního prostoru se tématikou voleb druhého řádu a konkrétně volbami do Evropského parlamentu zabývala také řada autorů. V této souvislosti lze například zmínit práci od Ladislava Cabady s názvem *Volby do Evropského parlamentu jako volby druhého řádu: reflexe voleb v nových členských zemích EU ze středovýchodní Evropy* z roku 2010, kde se autor zaměřuje právě na skupinu postkomunistických středoevropských zemí přistoupivších do Evropské unie v roce 2004 v perspektivě druhořadých voleb v roce 2009. Posledními volbami do Evropského parlamentu se zabýval politolog Petr Just, který se v periodiku *Politics in Central Europe* zabýval úspěšností euroskeptických stran v České republice a na Slovensku.

Samotnými volbami do Evropského parlamentu se v českém a rovněž slovenském prostředí zabývala Lenka Rovná, která hojně přispívala do svazků s názvem *Elections to the European Parliament*. Jako další přispívatele k tomuto tématu lze zmínit Martinu Blafkovou, která se ve svém článku v internetovém

časopisu *e-Polis* zabývá prvními evropskými volbami v Česku. V neposlední řadě pak lze hovořit například o autorech Vlastimilu Havlíkovi a Petru Spáčovi, kteří se v editovaném svazku s názvem *The European Parliament Elections of 2014* tématem evropských voleb v České a Slovenské republice rovněž zabývají.

Analýzou voleb do Evropského parlamentu v perspektivě voleb druhého řádu se pochopitelně zabývá i řada autorů ve svých závěrečných akademických pracích. Vzhledem k podobnému srovnávacímu rámci bych rád zmínil alespoň jednu bakalářskou práci, jež se zabývá tématem úspěšnosti malých stran ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2004 v rámci zemí Visegrádské čtyřky (V4) od Marka Krále z Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity.

Pokud jde tedy o zdroje, pak tato práce čerpá prakticky více či méně ze všech výše zmíněných pramenů, týkajících se tematiky modelu voleb druhého řádu, ať již v teoretické či praktické části. Avšak předchozí výčet literatury byl z pochopitelných důvodů spíše ilustrativní, a tím i tématicky omezený, je proto samozřejmě nezbytné zahrnout další množství odborné literatury potřebné k vypracování jednotlivých kapitol a podkapitol této práce. Mimo ostatních zde v tomto krátkém úvodu nezmiňovaných pramenů a literatury se práce také opírá o data z internetových stránek českého a slovenského statistického úřadu, nevládních organizací či v neposlední řadě webových stránek politických subjektů v České i Slovenské republice a jiné.

Práce je členěna do několika kapitol a podkapitol jak v rámci teoretické, tak na ní navazující praktické části, a to především z důvodu větší přehlednosti a lepší orientace v textu pro čtenáře této práce.

1. Evropský parlament

Evropský parlament je jedním ze základních orgánů v institucionálním systému Evropské unie a od roku 1979 zároveň jediný orgán, jež je přímo volený občany Unie. Parlament již prakticky od počátku své téměř 70-ti leté existence,² usiluje o posílení své pozice v rozhodovacím procesu Unie, což se mu naposledy podařilo zakotvit i v Lisabonské smlouvě. V kontextu toho je proto v posledních letech nanejvýš pozoruhodná skutečnost, kdy dochází k posilování pravomocí tohoto vrcholného kontrolního orgánu, a s tím spojené posílení legitimacy přijímaných rozhodnutí na straně jedné a zároveň alarmující nezájem voličů o evropské volby, především v nových členských státech – jakožto klíčová determinanta druhořadosti voleb - na straně druhé. Kromě voličské (ne)účasti lze fenomén druhořadosti evropských voleb také odvozovat od s tím spojeného faktu, že se na základě výsledků těchto voleb – narozdíl od voleb prvořadých – nestavuje vláda, a tak jim voliči nepřikládají zvláštní význam. V tomto ohledu platí to samé i pro samotné aktéry, tedy politické strany (Cabada 2010: 12). Na rozhodování voličů při evropských volbách komu dát či nedát svůj hlas, má proto vedle samotného hodnocení politiky EU významný vliv také dosavadní působení stran na národní (domácí) úrovni (Clark a Rohrschneider 2009: 645). Občané tedy spíše využívají institutu evropských voleb k „penalizaci či naopak odměně svých národních vlád“ (Cabada 2010: 12).

1.1 Pravomoci a úkoly Evropského parlamentu

Evropský parlament jakožto vrcholný dozorčí a kontrolní orgán má v zásadě dva hlavní úkoly a funkce. Prvním úkolem je, že spolu s Evropskou komisí a Radou EU sdílí legislativní pravomoc, druhým úkolem Parlamentu je dohlížet na všechny instituce společenství, především pak na Evropskou komisi. Díky tomu, že také přijímá rezoluce odsuzující porušování lidských práv (avšak právně nezávazné), funguje Parlament de facto jako „svědomí EU“ (Baldwin a Wyplosz 2013: 92).

Pravomoci a možnosti Evropského parlamentu jsou ovšem ve srovnání s národními parlamenty značně omezené, a to především z důvodu absence

² Evropský parlament byl de facto zaveden v Pařížské smlouvě v roce 1951, tehdy ovšem nesl název Parlamentní shromáždění (Euroskop 2009: 1).

zákonodárné iniciativy, jež spadá výhradně do pravomocí Evropské komise (Palatková 2013: 222).

Přesto má Evropský parlament rostoucí politickou roli (Palatková 2013: 221). Dle Lisabonské smlouvy Parlament v legislativním procesu obecně posílil prostřednictvím tzv. řádného legislativního postupu³. Dle tohoto postupu má dnes Parlament stejné právo upravit, přijmout či odmítnout legislativní návrh jako Rada (Baldwin a Wyplosz 2013: 95). Celkově jde tedy o zhruba 40 oblastí, v nichž Evropský parlament posílil svou pozici. Jedná se například o oblasti zemědělství a rybolovu, oblasti strukturálních fondů, sociální a územní soudržnosti či kultury (Palatková 2013: 221-222). Jednou z významných oblastí, kde rovněž nabyl Parlament nové pravomoci je schvalování nejrůznějších opatření, na základě nichž se vymezuje rámec společné obchodní politiky (Šlosarčík et al. 2013: 124). V neposlední řadě je třeba zmínit posílení pravomocí tohoto orgánu v otázkách imigrace, justiční a policejní spolupráce v trestních věcech (Baldwin a Wyplosz 2013: 95) a občanské iniciativy (čl. 24 Smlouvy o fungování EU 2008).

Kromě výše zmíněného mechanismu při přijímání legislativních návrhů hovoří Lisabonská smlouva z roku 2007 také o tzv. zvláštním legislativním postupu. Tento postup se od řádného legislativního postupu liší v tom, že Rada EU převážně rozhoduje principem jednomyslnosti a v tomto procesu je Evropský parlament konzultován, nebo je vyžadován jeho souhlas. Konzultace Parlamentu je vyžadována například při přijímání předpisů upravujících výjimky z vnitřního trhu či v oblasti ochrany hospodářské soutěže (Baldwin a Wyplosz 2013: 95). Souhlas Parlamentu je oproti tomu vyžadován v oblastech různých anti diskriminačních opatření, víceletém finančním rámci (Šlosarčík et al. 2013: 125) či přijetí nebo vystoupení členských států (Baldwin a Wyplosz 2013: 95).

V oblasti rozpočtu se Parlamentu po roce 2007 dostává prakticky stejných pravomocí jako Radě EU, neboť spolurozhoduje o celém rozpočtu Unie. Lisabonská smlouva také dovoluje Parlamentu přehlasovat Radu EU a schválit rozpočet v případě, že by Rada unijní rozpočet neschválila (Šlosarčík et al. 2013: 128).

Klíčovou roli hraje Evropský parlament také v procesu volby předsedy Evropské komise. Poté co se na kandidátovi usnese Evropská rada, předstupuje

³ Fakticky jde o proceduru spolurozhodování, která byla následkem přijetí Lisabonské smlouvy přejmenována.

daný kandidát před Parlament, kde musí získat absolutní většinu hlasů pro své zvolení (Euroskop b. r.b). Parlament zároveň po veřejném slyšení kandidátů před výbory vyslovuje důvěru Komisi jako celku, a to prostou většinou hlasů. Nově vzniklou Komisi má také Parlament právo odvolat (Euroskop b. r.b).

Významný je také posun v oblasti většího propojení výsledků evropských voleb právě s volbou předsedy Komise s cílem ponížit tzv. demokratický deficit Evropské unie (Fabbrini 2015: 191). Kandidát na funkci předsedy Evropské komise je Parlamentu navržen Evropskou radou, která přihlédne k výsledkům voleb (Šlosarčík et al. 2013: 130). „V tomto ohledu lze tedy roli evropských voleb při volbě předsedy EK považovat za zásadní posun v transformaci Evropského parlamentu na skutečný parlament, jakož i v transformaci celé EU směrem k parlamentní demokracii“ (Fabbrini 2015: 191).

1.2 Vnitřní struktura Evropského parlamentu

Hlavní aktéři v rámci Evropského parlamentu jsou politické skupiny, jež navrhuji své kandidáty na pozici předsedy a místopředsedů Evropského parlamentu a dalších orgánů. Počet politických skupin v Evropském parlamentu není konstantní, a tudíž se může s každým novým volebním obdobím lišit. Funkční období poslance v Evropském parlamentu činí 5 let.

V čele Evropského parlamentu stojí předseda, reprezentující parlament navenek. Předseda parlamentu fakticky řídí jeho činnost a svým podpisem stvrzuje legislativní akty, které byly přijaty v rámci procedury spolurozhodování a již zmíněný rozpočet celé Evropské unie. Dále je zde také čtrnáct místopředsedů a kvestoři, jež jsou odpovědni za běžný chod v parlamentu. Všichni tyto výše jmenovaní jsou voleni na dobu 2,5 roku (Šlosarčík et al. 2013: 98-99). Nepostradatelnou součástí parlamentu jsou výbory, které vypracovávají návrhy legislativy či různé pozměňovací návrhy, o kterých se poté hlasuje v plénu. V Evropském parlamentu je přítomno na dvacet stálých výborů (Tittelbachová 2011: 23).

1.3 Vliv rozšíření v letech 2004 a 2007 na fungování EP

Je zajímavé, že ačkoli bylo rozšíření o nové státy z oblasti středovýchodní Evropy valnou částí poslanců považováno za spíše negativní krok⁴, je to dnes právě Parlament, který se stal jedním z hlavních obhájců rozšíření společenství (Šlosarčík et al. 2013: 101). Obavy některých poslanců byly takové, že by nové rozšíření mohlo mít negativní dopad na vnitřní fungování a politickou soudržnost Evropského parlamentu. Tyto obavy se však ukázaly být jako zbytečné, neboť největší změny přineslo rozšíření Unie v oblasti administrativní a oblasti technické (Šlosarčík et al. 2013: 101). V současné době je celkový počet členů Evropského parlamentu stanoven na 750, fakticky jich je ale 751.⁵ Počet členů vychází z principu sestupné poměrnosti⁶ (Šlosarčík et al. 2013: 123).

V souvislosti s rozšířením o nové státy v roce 2004 byla přijata úprava volebního systému, čímž byla nastavena jednotná volební procedura v podobě poměrného systému, avšak výlučně nebyl stanoven typ poměrné volby. Výběr volebních formulí tak ponechává na rozhodnutí členských států, a to především s ohledem na jejich národní volební tradici. Upravuje tedy pouze fakt, že dané volební kvórum nesmí přesáhnout hranici 5% (Farell a Scully 2008: 14).

2. Teorie voleb druhého řádu

Jak již bylo naznačeno v úvodu práce, za samotné prvopočátky této teorie lze považovat období 60. let minulého století a analýzu výsledků prezidentských a kongresových voleb ve Spojených státech amerických od Anguse Campella, jež se později stala teoretickým východiskem pro vznik tzv. teorie nárůstu a poklesu (*surge and decline*). Kromě toho, že v kongresových volbách zaznamenáváme výrazně nižší volební účast dochází Campell také k závěru, že pokud se volby do Kongresu konají v polovině volebního cyklu voleb prezidentských, dochází k poklesu volebního zisku právě prezidentské strany (Kašpar 2010: 23).

Jako další významnou teorii předcházející teorii druhořadých voleb je třeba zmínit tzv. teorii referenda z roku 1975, jejímž autorem je Edward Tufte.

⁴ Podrobná stanoviska evropských států k rozšíření integrace viz (Bailer a Schneider 2000: 27-32).

⁵ Důsledkem nesouhlasu Itálie se snížením počtu svých mandátů je v dohodě na evropském summitu z října 2007 obsažena formulace, že počet členů Evropského parlamentu nesmí překročit číslo 750, avšak vyjma jeho předsedy (Šlosarčík et al. 2013: 123 a také Smolík 2014: 195).

⁶ Počet přidělovaných mandátů v Evropském parlamentu dle členských států po vstupu Chorvatska do EU v roce 2013 viz. (Evropský parlament 2013).

Tufte si všímá fenoménu, že pokud se volby do amerického Kongresu konají v polovině volebního cyklu voleb prezidentských, poté představují jakési vyjádření, zda jsou voliči s politikou prezidenta spokojeni či nikoliv (Kašpar 2010: 23). Důvody faktické ztráty voličské podpory prezidentské strany v kongresových volbách lze spatřovat ve skutcích prezidentovy administrativy (Jogheevá 2010: 8). Tufte proto předkládá dva indikátory, dle kterých voliči hodnotí politiku prezidentské administrativy – a to oblibu prezidentových rozhodnutí a trendy v ekonomických indikátorech (Jogheevá 2010: 8). Fakt, že ve většině případů jsou výsledky kongresových voleb pro prezidenta nepříznivé, pramení dle autora ze dvou fenoménů. Prvním fenoménem je skutečnost, že popularita prezidenta má tendence během působení v úřadu klesat a druhým je stav ekonomiky, který je spíše lepší až v době voleb prezidentských, než- li uprostřed jeho funkčního období (Jogheevá 2010: 8).

Samuell Kernell se ve své práci *Presidential Popularity and Negative Voting: An Alternative Explanation of the Midterm Congressional Decline of the President's Party* z roku 1977 zabývá fenoménem tzv. negativního hlasování (*negative voting*), jehož následkem dochází povětšinou k poklesu volební podpory pro prezidentskou stranu. Dle této teorie mají nespokojení voliči větší motivaci jít k volbám a vyjádřit tak svůj názor proti prezidentovi než voliči, kteří jsou s politikou prezidenta jednoduše spokojeni (Kernell 1977: 52).

Model voleb druhého řádu tak fakticky navazuje na výše zmíněné teorie referenda a teorie nárůstu a poklesu. V evropském prostředí tento model vznikl jako reakce na výsledky německých zemských voleb, avšak jeho vznik je nejvíce spojován a fakticky ze strany akademické obce legitimizován od roku 1980, kdy němečtí politologové Karlheinz Reif a Hermann Schmitt přichází se svou analýzou prvních přímých voleb do Evropského parlamentu v roce 1979. V tomto dnes již proslulém článku s názvem *Nine Second-Order National Elections. A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results* autoři analyzují volební výsledky v celkem devíti zemích - Belgii, Dánsku, Francii, Irsku, Itálii, Lucembursku, Německu, Nizozemsku a Velké Británii.

V teoretické části autoři vytyčují jakýsi systematický rámec (*systematic framework*) pro analýzu voleb druhého řádu, který se seskládá z výsledků analýz voleb lokálních, regionálních či voleb do horních komor Parlamentů daných zemí. Z toho modelu tedy autoři vychází při sestavování hypotéz, jež následně verifikují

na příkladu oněch prvních evropských voleb. V rámci daného modelu autoři zmiňují 6 teoretických dimensí voleb druhého řádu (Reif a Schmitt 1980: 9-15):

- 1) Dimenze významu voleb (*less at stake*) - jedná se pravděpodobně o nejvýznamnější aspekt voleb druhého řádu. Výsledky ve volbách druhého řádu se totiž na rozdíl od voleb prvního řádu nijak nepromítnou na složení exekutivy, neboť následkem druhořadých voleb se nesestavuje vláda. Toho si jsou pochopitelně vědomi jak voliči, tak také sami politické strany a subjekty, které vědí, že o nejdůležitějších otázkách a tématech se rozhoduje ve volbách první úrovně.
- 2) Dimenze specifické arény (*specific arena*) – v této kapitole autoři konstatují, že přestože je ve volbách druhého řádu v sázce méně, tak přesto je ale něco v sázce. Obecní rady a místní starostové či primátoři také velmi často rozhodují v důležitých otázkách napříč všemi vybranými zeměmi. Zároveň je dle autorů třeba vzít v potaz, že tento pouze přibližný model druhořadých voleb nijak nezohledňuje momentální specifickou politickou a ekonomickou situaci v rámci národní arény.
- 3) Institucionálně procedurální dimenze (*institutional-procedural*) – institucionální a procedurální nastavení národních politických arén voleb prvního a druhého řádu se často od sebe navzájem liší. Proto je třeba toto zohlednit při hodnocení voleb mezi sebou. Příkladem může být například povinná volební účast a následné sankce za to, když se volič nedostaví k volbám.
- 4) Dimenze volební kampaně (*campaign*) – tuto dimenzi autoři obhajují tvrzením, že úsilí a množství finančních prostředků politických stran a kandidátů je ve volbách druhého řádu mnohem větší v porovnání s volbami prvního řádu/ národními volbami. Kampaně voleb druhého řádu musí soutěžit s dalšími politickými tématy, jež se zdají být pro voliče více atraktivní, a tak jim věnují větší pozornost. Pokud jde o média a jejich zapojení do voleb druhého řádu, lze konstatovat, že čím více se národní média věnují tématům a otázkám voleb prvního řádu, tím více závisí jejich příspěvek k mobilizaci voličů na tom, do jaké míry věnují těmto volbám pozornost političtí reprezentanti z arény voleb prvního řádu.
- 5) Dimenze politické proměny hlavní arény (*main arena political change*) – jelikož dimenze *less at stake* nijak nezohledňuje změnu rozložení

preferencí politických stran, která je „reálná“, je proto třeba při evaluaci výsledků jakýchkoli voleb druhého řádu vzít v potaz proměnu podpory či preferencí politických stran i v aréně voleb řádu prvního.

- 6) Dimenze sociální a kulturní proměny (*social and culture change*) – dle této dimenze je třeba brát v úvahu také sociální a kulturní změny ve společnosti, jež dle autorů platí jak pro volby prvního, tak také druhého řádu. Díky tomu, že jsou politické strany do značné míry založeny na socio-ekonomických a kulturních skupinách, mají tyto změny vliv také na podporu u voličů těch stran, které se nedokáží nebo jednoduše nechtějí přizpůsobovat novým okolnostem. Příkladem mohou být agrární strany, jejichž pokles voličské podpory jde ruku v ruce s poklesem lidí pracujících v zemědělství, snižující se počet lidí pracujících na dělnických profesích a s tím spojená snižující se podpora dělnických stran či vzrůstající ekologická nerovnováha, jež může dopředu předvídat vznik a následný úspěch ekologických stran (Reif a Schmitt 1980: 15).

Na základě zevrubné analýzy prvních evropských voleb v rámci výše definovaných dimenzí, dospívají Reif a Schmitt k některým znakům, které se zdály být dostatečně odlišné v porovnání s volbami prvního řádu/ volbami do národních parlamentů (Cabada 2010: 9). Jako hlavní charakteristiky autoři zmiňují⁷:

- Pozorujeme zde nižší volení účast;
- Politické strany, které jsou součástí vládní koalice ztrácí voličskou podporu⁸;
- Velké strany ztrácí v těchto volbách podporu, tudíž malé a nové strany mají lepší vyhlídky;
- Vyšší procento neplatných hlasů
- Voliči v těchto volbách hlasují méně stranicky, spíše podporují osobnosti;
- Volby svým charakterem překračují národní hranice;

⁷ Tyto nastíněné předpoklady označují autoři jako hypotézy (Cabada 2010: 9).

⁸ Druhořadé volby jsou voliči vnímány jako referendum o vládě, kdy mají voliči větší tendenci hlasovat proti národním vládám (Havlík 2014: 167-168).

- Čím odlišnější jsou pravidla pro volby do Evropského parlamentu od pravidel užívaných pro volby do národních parlamentů/ voleb prvního řádu, tím je volební účast nižší;
- Volební kampaň má ve volbách druhého řádu větší potenciál, neboť vedle témat evropských, soutěží i s národními (domácími) tématy.

V samotném závěru této analýzy autoři na příkladu Dánka demonstrují platnost své hypotézy o volebních cyklech. V Dánsku se totiž v roce 1979 konaly vedle voleb do Evropského parlamentu také volby národní. Tím pádem se jim nabízel určitý prostor pro analýzu výsledků evropských voleb mezi dvěma volbami do národních parlamentů. Jako důkaz verifikace této teorie, resp. dimenze druhořadých voleb autoři předkládají výsledky Sociálních demokratů (*Socialdemokraterne* či *Socialdemokratiet*), kteří v červnových evropských volbách zaznamenaly oproti národním volbám v únoru 1977 výrazný propad podpory o 41% svých hlasů. V následujících národních volbách v říjnu téhož roku (1979) tamní sociální demokracie opět významně posílila (Reif a Schmitt 1980: 37-38).

Další velmi přínosnou prací, která obohatila výzkum voleb druhého řádu právě z hlediska volebních cyklů v domácích stranických systémech je z českého prostředí práce Pavla Šaradína s názvem *Teorie voleb druhého řádu a možnosti jejich aplikace v České republice* z roku 2008, kde představuje následující periodizaci volebních cyklů⁹ (Cabada 2010: 10):

- období líbánek (*honeymoon*) – volby do Evropského parlamentu se v tomto případě konají do 12 měsíců od voleb do národního parlamentu / voleb prvního řádu. Politické strany, které byly úspěšné na národní úrovni, získávají povětšinou stejný nebo dokonce vyšší podíl hlasů i ve volbách evropských.
- střední období (*mid-term*) – evropské volby se konají mezi 13. a 36. měsícem po volbách do národních parlamentů. Strany, jež byly v těchto národních volbách co se týče voličské podpory úspěšné, ve volbách do

⁹ Šaradín tak de facto navazuje na koncepci periodizace volebních cyklů od Andrého Freira, srov. (Freire 2003: 14-15).

Evropského parlamentu významně ztrácejí. (Největší ztráty zaznamenávají v polovině volebního cyklu).

- pozdní období (*later-term*) – období od 37. měsíce do konce volebního období¹⁰. Politickým stranám úspěšným v národních volbách opětně roste podpora (Šaradín 2008: 33).

V přímém rozporu s teorií volebních cyklů, tak jak ji chápe Šaradín či Reif, je tvrzení od autorského kolektivu Oppenhuis et al. z roku 1996, kteří dochází k závěru, že největší ztráty stran, které byly úspěšné ve volbách prvořadých, budou ve volbách druhého řádu zaznamenány až ke konci jejich funkčního období. Takovouto hypotézu autoři opírají o skutečnost, kdy v tomto období je volbám věnována velká pozornost, ať již ze strany médií či politiků, čímž se tyto volby stávají pro voliče unikátní možností, jak mohou dát najevo svou (ne)spokojenost s domácí politickou situací bez faktické změny ve složení exekutivy (Anderson a Ward 1996 in Koepke a Ringe 2006: 326).

Zevrubnou práci, která se věnuje fenoménu druhořadých voleb je také bezesporu článek od Jasona Koepke a Nilse Ringe z roku 2006 *Second order election model in an enlarged Europe*, ve kterém se autoři věnovali analýze voleb do Evropského parlamentu v roce 2004 v sedmi post-komunistických státech.

Na začátku práce autoři navazují na poznatky Reifa a Schmitta konstatováním, že volby prvního a druhého řádu vykazují v porovnání mezi sebou jisté odlišnosti, především v míře důležitosti voleb pohledem voličů, o co se hraje a co je vlastně v sázce (Koepke a Ringe 2006: 324). Volby prvního řádu jsou občany vnímány jako aréna, kde je v sázce nejvíce (*highest at stake*), neboť se jedná o volby, které ať již přímo či nepřímo generují složení exekutivy na celonárodní úrovni, tedy vlády. Naopak volby druhořadé jsou voliči vnímány jako volební klání, ve kterém se přinejlepším hraje o méně (*little or less at stake*). Výsledky voleb druhého řádu jsou ale velmi úzce spjaty se situací, která panuje v aréně voleb prvořadých. Autoři také dále zmiňují, že lze identifikovat 3 druhy motivací voličů k volbě (Koepke a Ringe 2006: 324-325). Konkrétně jde o hlasování strategické či instrumentální (*strategic or instrumental*), dále jde o

¹⁰ Periodizace volebního cyklu je ve většině případů vztahena k čtyřletému funkčnímu období domácích parlamentů.

upřímný typ volby (*sincere*) a posledním typem je tzv. volba botou (*votes with the boot*).

O Strategické hlasování se jedná v případě, že voliči dávají hlas straně, či kandidátovi, který není jejich názorům a postojům nejbližší, jelikož se bojí toho, že by jejich hlas mohl být ztracen v případě, pokud by preferovali nějakou méně významnou stranu. Proto je tato motivace hlasování také někdy nazýván jako volba hlavou (*voting with the head*), neboť voliči si raději vyberou stranu, která je jejím názorům vzdálenější, avšak s větší šancí na výhru (Koepke a Ringe 2006: 325). Pokud voliči hlasují upřímně, poté dávají hlas té straně, která je jím ideologicky nejbližší a nejvíce reprezentuje jejich zájmy, a to i přesto, že se straně nemusí podařit tyto zájmy prosadit, například pokud není strana součástí vlády. Proto je tento typ volby někdy nazýván jako volba srdcem (Koepke a Ringe 2006: 325). Volba botou naopak značí situaci, kdy jsou voliči zklamáni a znepokojeni z dosavadního chování strany na vládní úrovni v aréně voleb prvního řádu (Koepke a Ringe 2006: 325).

Následně pokud voliči reflektují fakt, že ve volbách druhého řádu se oproti volbám řádu prvního hraje o podstatně méně, dá se tedy předpokládat, že chování voličů bude v obou volebních arénách odlišné. Konkrétně lze dle Koepke a Ringe ve volbách druhého řádu rozlišovat mezi upřímným a protestním hlasováním (Koepke a Ringe 2006: 326-327) a tvrdí, že protestní typ hlasování je namířen zejména proti vládním stranám v aréně voleb prvního řádu, zatímco díky upřímnému hlasování budou u voličů ztrácet podporu strany velké. Na základě výše zmíněných motivací voličů, autoři předkládají následující hypotézy (Koepke a Ringe 2006: 327-328):

Hypotéza 1 – Strany s exekutivní mocí v aréně voleb prvního řádu, zaznamenají ve volbách druhého řádu propad voličské podpory v porovnání s předešlými volbami řádu prvního;

Hypotéza 2 – Volby druhého řádu budou charakteristické redistribucí podpory od stran, které v posledních prvořadých volbách získaly velkou podporu, ke stranám, které ve volbách prvního řádu zaznamenaly malou podporu;

Hypotéza 3 – Volby druhého řádu budou charakteristické nižší volební účastí;

Hypotéza 4 – Velké vládní strany zaznamenají větší propad voličské podpory než malé vládní strany;

Hypotéza 5a- Vládní strany pocítí největší ztráty v polovině svého volebního cyklu;

Hypotéza 5b- Vládní strany zaznamenají největší ztráty ke konci svého volebního cyklu;

Hypotéza 6 – Velké strany zaznamenají největší pokles podpory na začátku svého volebního cyklu.

Dle autorů model druhořadých voleb může být potvrzen ve své celistvosti jen v případě, že všechny tři bazální aspekty modelu voleb druhého řádu, tj. hypotézy 1-3 budou potvrzeny (Koepke a Ringe 2006: 328).

Největší zásah do této teorie by bylo vyvrácení hypotézy číslo 3, neboť by to fakticky znamenalo, že voliči věří, že ve volbách do Evropského parlamentu se hraje o hodně, dokonce o více než v aréně voleb prvořadých (Koepke a Ringe 2006: 328). V případě falzifikace hypotézy 1 a 2 a verifikace hypotézy 3 lze konstatovat, že model voleb druhého řádu také nejde uplatnit pro daný politicko-geografický prostor. Znamenalo by to tedy, že voliči nevyužívají jednak protestního hlasování, ale také ani upřímného hlasování. Hlasování voličů by v tomto případě bylo hlasováním strategickým (Koepke a Ringe 2006: 328).

Pokud by byly potvrzeny hypotézy 1 a 3 a zároveň hypotéza 2 vyvrácena, poté voliči volí na základě volby botou, a ne upřímně (Koepke a Ringe 2006: 328).

Posledním typem možných kombinací je pokud hypotézy 2 a 3 jsou potvrzeny a zároveň hypotéza 1 je falzifikována, poté voliči nehlasují pomocí protestního hlasování, nýbrž hlasují na základě upřímné volby (Koepke a Ringe 2006: 328).

Data, ze kterých autoři vychází nepochází pouze z voleb do Evropského parlamentu. Koepke a Ringe se inspirovali u Heath et al. v práci s názvem „*Between First and Second Order: A Comparison of Voting Behaviour in European and Local Elections in Britain*“, kde se autoři zabývali komparací „druhořadosti“ komunálních voleb s volbami do Evropského parlamentu ve Spojeném království. Ti dospěli k závěru, že oba dva typy voleb (tj. lokální a evropské) nesou znaky druhořadých voleb (Heath et al. 1999: 389). Na základě této premisy, týkající se srovnatelnosti obou typů voleb, Koepke a Ringe de facto ve své analýze nahrazují vhodný počet evropských voleb daty, vzešlými

v průběhu 90.let z voleb lokálních (Koepke a Ringe 2006: 334). Tím tak autoři zvýší počet zkoumaných případů, neboť uvádí, že výsledky prvních voleb do Evropského parlamentu v nových členských státech mohou být příliš iluzorní na to, aby z nich bylo možno vyvozovat nějaké závěry (Koepke a Ringe 2006: 334).

Na základě testování výše uvedených hypotéz autoři dochází k závěru, že v rámci středovýchodního prostoru ve volbách druhého řádu jsou vykazovány určité znaky, pro které platí následující: (Koepke a Ringe 2006: 334, 336, 340)

- Sledujeme zde nižší volební účast oproti volbám prvního řádu/ volbám do národních parlamentů (hypotéza3)
- V druhořadých volbách pozorujeme redistribuci voličské podpory od politických stran, které získali ve volbách prvního řádu velkou podporu, k politickým stranám, které v prvořadých volbách získaly jen malou podporu (hypotéza2)
- Velké politické strany zaznamenávají větší propad voličské podpory na začátku volebního cyklu (hypotéza6)

V samotném závěru této práce si autoři všímají především skutečnosti, že ve státech středovýchodního prostoru Unie nedochází k tzv. protestnímu hlasování (Koepke a Ringe 2006: 341). Voliči tedy jednoznačně nevolí proti svým stávajícím národním vládám (*votes with the boot*), ačkoli se dá očekávat, že si jsou vědomi faktu, kdy je ve volbách druhého řádu méně v sázce (*less at stake*). Namísto toho tito voliči volí zcela upřímně (*sincere voting*) (Koepke a Ringe 2006: 341). Jedno z možných vysvětlení tohoto jevu lze patrně dle autorů hledat ve skutečnosti, kdy voliči nevěří, že by toto protestní sdělení bylo doopravdy nějak významně reflektováno stranami v aréně prvořadých voleb (Koepke a Ringe 2006: 341). Dalším možným vysvětlením tohoto stavu voličského chování v nových členských státech Evropské unie může být rovněž samotný fakt pádu komunismu, a s tím spojený velmi důležitý postoj té které politické strany ke zhroucení komunistického režimu. Tato skutečnost je dle výzkumů stále velmi významnou determinantou voličské podpory jak v parlamentních, tak prezidentských volbách ve státech středovýchodního prostoru (Koepke a Ringe 2006: 341).

Tvrzení, že ve volbách druhého řádu ztrácejí – oproti prvořadým volbám – velké politické strany, avšak bez ohledu na skutečnost, zda jsou nebo nejsou

součástí národních vlád se snažil podpořit Michael Marsh. Ten ve své práci s názvem *Testing the Second-Order Election Model after Four European Elections* z roku 1998 uvádí (Marsh 1998: 601-602), že větší, a tím spíše velké politické strany, tedy strany s podporou nad 30% hlasů v posledních národních volbách, budou v evropských volbách ztrácet výrazně více. Strany s podporou mezi 4 a 30% hlasů v posledních národních volbách, ztrácí dle Marshe ve volbách do Evropského parlamentu jen malý podíl hlasů. Dle všech předpokladů by si v evropských volbách měly ale nejlépe vést velmi malé strany, tedy strany, které v národních volbách nezaznamenaly voličskou podporu větší než 4% hlasů. Při přeskupování voličské podpory během evropských voleb tedy dle Marshe nedochází ani tak k přesunu podpory od velkých stran k malým, spíše zde dochází k přesunu hlasů od stran velmi velkých ke stranám velmi malým (Marsh 1998: 602).

Posledním zde zmíněným relevantním příspěvkem do výzkumu modelu druhořadých voleb, konkrétně voleb do Evropského parlamentu, je článek Simona Hixe a Michaela Marshe s názvem *Punishment or Protest? Understanding European Parliament Elections* z roku 2007. Ti ve svém článku předkládají následující hypotézy, kdy v evropských volbách oproti volbám národním: (Hix a Marsh¹¹ 2005: 9, Cabada 2010: 13)

- pozorujeme více anti-evropských politik
- získávají na podpoře extrémistické strany – bez ohledu nato, zda jsou pravicové či levicové
- posilují ekologické strany
- na podpoře získávají rovněž i anti-evropské strany

Tyto hypotézy se ve větší míře potvrdily, neboť dle výsledků analýz, které autoři předkládají můžeme skutečně v evropských volbách pozorovat nárůst podpory ekologických či zelených stran, jakož i nárůst podpory stran, vymezujících se proti evropské integraci (Hix a Marsh 2007: 503). Naproti tomu se nenaplnil předpoklad o tom, že by v evropských volbách získávaly na podpoře jak extrémně levicové, tak extrémně pravicové strany (Hix a Marsh 2007: 503). Možné vysvětlení podpory zelených stran, ale také stran protievropských při

¹¹ Jedná se o dva roky mladší verzi práce tohoto autorského dua z roku 2005, viz. (Hix a Marsh 2005: 1-37).

volbách do Evropského parlamentu, lze nalézt například u autorů Cliffa Carruba a Richarda Timponea, jež tvrdí, že ne všichni voliči považují evropské volby nutně jako volby druhořadé, a spíše je mohou vnímat jako určitou platformu, skrze níž mohou projevit svůj názor a ztotožnit se s danou ideou (Slámová 2011: 12).

Jak ale poznamenává například Ladislav Cabada (Cabada 2010: 13-14), některé hypotézy a závěry, vzniklé z pozorování a analýz ve státech „staré“ 15 EU nejsou aplikovatelné na státy, jež přistoupily do evropského integračního procesu po roce 2004. V nejlepším případě mohou být tyto závěry použitelné na prostor středovýchodní Evropy alespoň zčásti. Sám jeden z tvůrců teorie/ modelu SOE Hermann Schmitt ve své práci s názvem *The European Parliament Elections of June 2004: Still Second-order?* konstatuje, že model voleb druhého řádu na nové státy Unie přistoupivší po roce 2004 prozatím nelze aplikovat (Schmitt 2005: 17). K Podobnému tvrzení dochází také již zmiňované autorské duo Clark a Rohrschneider (Clark a Rohrschneider 2009: 654-655).

Pokud jde o falzifikaci některých dílčích hypotéz či předpokladů modelu voleb druhého řádu v kontextu středovýchodní Evropy, lze zmínit například tvrzení Miko Mattily, podle něhož by státy pobírající větší množství unijních dotací měly vykazovat vyšší volební účast (Cabada 2010: 13). Podobně předpoklad o volbách do Evropského parlamentu jako volbách - referendu o vládě - kdy voliči hlasují proti vládním stranám, byl rovněž vyvrácen v již zmiňované práci od Koepke a Ringe.

3. Stranický systém České republiky

Stranický systém České republiky prošel postupně od roku 1989 významným a dynamickým vývojem, neboť ze systému hegemonní strany, jež měla ústavně zakotvený monopol politické moci, se fakticky přetransformoval v systém stran, jež nalézáme ve vyspělých demokraciích západního typu (Bureš et al. 2013: 374). Od konce devadesátých let lze český stranický systém považovat dle Sartoriho typologie jako systém omezeného pluralismu (Wolinetz 2004: 5), což prakticky přetrvávalo čtyři volební období od roku 1998 až do předčasných parlamentních voleb na podzim roku 2013 (Hanáček 2015). Do této doby lze za hlavní politické subjekty označit dvě největší politické strany, tedy pravicovou Občanskou demokratickou stranu (ODS) a levicovou Českou stranu sociálně demokratickou (ČSSD). Těmto stranám připadá pravidelně nejvíce voličské

podpory, tudíž není překvapením, že jedna z těchto stran představuje vždy hlavní vládní stranu, která k sobě přibere zpravidla nějakou menší stranu či strany, jež zajistí vládní koalici většinu v dolní komoře Parlamentu (Král 2009: 13). Z hlediska velikosti lze v českém stranickém systému tohoto období identifikovat dvě strany, jež lze charakterizovat jako středně velké. Jsou jimi ortodoxní Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM) a Křesťansko-demokratická unie-Česká strana lidová (KDU-ČSL). Zatímco Komunistická strana představuje jakousi alternativu pro levicově smýšlející voliče, KDU-ČSL sama sebe profiluje jako stranu pravého středu, jež patří k vůbec nejstarším tuzemským politickým stranám¹². Zatímco KSČM se staví velmi negativně k členství země v nadnárodních strukturách (Severoamerická aliance NATO či EU), postoj KDU-ČSL je v tomto ohledu pravým opakem.

Dalšími stranami, které zde vznikaly do roku 2013, jež měly významnější voličskou podporu byla Strana Zelených, prosazující především zelenou politiku (Strana zelených b. r.), která byla také po volbách 2006 ve druhé vládě Mirka Topolánka. V současnosti je již ale mimoparlamentní stranou. Další významnou stranou, která vznikla v roce 2009 a stala se v následujících volbách v roce 2010 taktéž stranou vládní, je proevropská konzervativní strana TOP 09. Jak uvozuje samotný název, strana klade důraz na tradice, odpovědnost a prosperitu (TOP 09 2009). Nyní je tato středo-pravicová strana v opozici, kdy těsně překročila hranici nutnou pro zvolení. Posledním takto vzniklým subjektem je strana, jež se dá označit jako strana typu firmy (*business-firm party*) kolem podnikatele Víta Bárty- Věci veřejné (VV) (Hloušek 2012: 324). Strana se po volbách 2010 dostala do vlády Petra Nečase, avšak již na jaře 2012 došlo k vnitrostranické krizi, a ve vládě dále pokračovaly jen členové kolem Karoliny Peake, jež založily nové politické uskupení s názvem LIDEM (Lidovky.cz 2012).

Ovšem předčasné parlamentní volby v roce 2013 vnesly do formátu českého stranického systému významné změny. Ze systému, jež tvořilo pět relevantních aktérů, kdy pouze KSČM de facto z těchto subjektů nedisponovala žádným koaličním potenciálem, na systém, který lze v duchu Sartoriho typologizace označit jako extrémní multipartismus se sedmi, po roce 2017

¹² Vznik Československé strany lidové se datuje do roku 1919 (KDU-ČSL 1997).

dokonce devíti relevantními aktéry (Hanáček 2015), což již lze z hlediska formátu stranických systémů řadit na pomezí extrémního¹³ až atomizovaného modelu¹⁴.

Pokud jde o nová uskupení úspěšná ve volbách 2013, pak je to bezesporu hnutí ANO miliardáře Andreje Babiše, založené na podzim 2011, jež lze rovněž označit jako stranu-firmy (Kopeček a Svačinová 2015: 202). Tato iniciativa vznikla v přímé reakci na vyjádření A. Babiše v médiích o systémové korupci prorostlé veřejnou správou (ANO 2011). Hnutí postupně získávalo na podpoře a už v těchto volbách získalo jako nový subjekt téměř jeden milion hlasů, což jej řadilo na druhé místo hned za vítěznou ČSSD (ČSÚ 2013). Vize politického podnikatele na českého voliče zapůsobila natolik pozitivně, že v následujících volbách 2017 vyhrálo hnutí ANO s volebním náskokem, který česká polistopadová scéna dosud nepamatuje (ČSÚ 2017).

Dalším novým uskupením, jež lze označit v některých aspektech jako stranu-firmy, úspěšným ve volbách v roce 2013 je Úsvit přímé demokracie Tomia Okamury, prosazující zejména posílení přímé demokracie a odvolatelnost politiků či ochranu země před nelegálními migranty (Úsvit Národní-Koalice 2013). Po vnitrostranické krizi ale odchází T. Okamura společně s dalšími do nového, jím založeného hnutí Svoboda a přímá demokracie (SPD) (Venturová a Kopecký 2015), s kterým se v posledních parlamentních volbách opět dostal do sněmovny.

Nelze ani opomenout volební úspěch Pirátské strany v posledních parlamentních volbách 2017. Název této již sedm let fungující strany odkazuje na potřebnou reformu autorského práva (Pirátská strana 2016). Strana prosazuje nejružnější formy svobody a také kontroverzní legalizaci některých drog.

Poslední relevantní stranou, jež se dostala v posledních volbách do Parlamentu je hnutí Starostové a nezávislí, jež těsně překročilo hranici volitelnosti. Hnutí prosazuje princip subsidiarity, díky němuž by mělo docházet k rozhodnutím na nejnižší možné úrovni vládnutí (STAN 2017: 7).

Avšak je třeba zmínit i některé relevantní strany, které v aréně voleb prvořadých nijak významně nefigurují, přesto ve volbách do Evropského parlamentu (druhořadých volbách) zaznamenávaly nebo zaznamenávají větší či

¹³ Pro tento typ je příznačný počet relevantních stran od šesti do osmi (Wolinetz 2004: 5).

¹⁴ Atomizovaný multipartismus je již natolik fragmentován, že ani navýšení o další relevantní strany nevnaší žádné změny do charakteru soutěže (Wolinetz 2006: 57).

menší úspěchy. Příkladem takovýchto subjektů jsou bezesporu pravo-středové SNK sdružení nezávislých a Evropští demokraté (SNK-ED), prosazující rovněž princip subsidiarity (SNK-ED 2010: 2) a hnutí Nezávislí (NEZ), jež se dnes vlivem voličské podpory soustřeďuje především téměř výhradně na komunální politiku (Hnutí Nezávislí 2017). Z minulých let nejde také opomenout silně euroskeptickou Stranu svobodných občanů (Svobodní), která v posledních evropských volbách zaznamenala zisk jednoho mandátu (ČSÚ 2014b).

4. Stranický systém Slovenské republiky

Přestože byla Česká republika a Slovensko do konce roku 1992 součástí Československé federace, neexistoval zde jeden společný stranický systém, nýbrž dva na sobě navzájem nezávislé systémy stran, jež po listopadu 1989 prošly rozdílným vývojem i dynamikou (Bureš et al. 2012: 232).

Polarizace systému stran se na Slovensku naplno projevila již po volbách v roce 1994. V těchto volbách zvítězilo Mečiarovo středové Hnutí za demokratické Slovensko (HZDS)¹⁵, s nímž ostatní politické strany odmítly vstoupit do vlády. To nakonec utvořilo vládu s nacionalistickou Slovenskou národní stranou (SNS)¹⁶ a novým subjektem Sdružením dělníků Slovenska (ZRS). V důsledku sporu o podobu politického režimu došlo na rozdělení systému do dvou bloků - „mečiarovský“ versus „antimečiarovský“, kdy druhý zmiňovaný tvořily KDH¹⁷, DÚ, SDL¹⁸ a strany zastupující maďarskou menšinu – MKDH, Spolužitie a MOS (Leška 2013: 76). Počet stran v parlamentu fakticky odpovídal atomizovanému multipartismu (Leška 2013: 76).

Avšak situace po volbách v roce 1998 již fakticky představovala vítězství „antimečiarovského“ bloku, kdy tyto strany vytvořily vládní koalici¹⁸. Dle Sartoriho typologie osciloval stranický systém v tomto období na základě počtu stran v parlamentu mezi umírněným až atomizovaným multipartismem (Leška 2013: 78). Další posun směrem k umírněnému multipartismu nastal po volbách

¹⁵ Kořeny této kdysi několikrát nejsilnější vládní strany nalezneme již v hnutí Veřejnost proti násilí (VPN), strana ale postupně ztrácela voličskou podporu a v roce 2014 byla LS-HZDS zrušena (HZDS).

¹⁶ Strana se názorově i programově jasně profiluje jako „protipól“ k maďarské SMK (Ondria a Kováčik et al. 2006: 104-105) či pozdější Most-HÍD.

¹⁷ Řadí se mezi nejstarší politické strany na Slovensku, představuje tradiční a stabilní subjekt na slovenské politické scéně (Ondria a Kováčik et al. 2006: 103).

¹⁸ Koalici tvořily: Slovenská demokratická koalice (SDK), konzervativní KDH, SDL¹⁸, Strana maďarské koalice (SMK) a nová Strana občanského porozumění (SOP) (Leška 2013: 78).

roku 2002, kdy vznikla středopravicová vláda SDKÚ¹⁹, KDH a SMK a nové Aliance nového občana (ANO). V těchto volbách je již patrný rostoucí potenciál strany SMĚR, jež bude v pozdějších obdobích hrát klíčovou roli na slovenské politické scéně. V opozici skončily ještě další dvě strany – ĽS-HZDS a KSS.

Po volbách v roce 2006 se naplno ukazuje politický potenciál strany SMER –SD²⁰ Roberta Fica, jež sestavila vládu s ĽS-HZDS a znovu do parlamentu navrátil se SNS. Obavy z účasti SNS ve vládě přicházely především z řad maďarské menšiny, která po letech ztratila své zastoupení v Národní radě (Leška 2013: 82). Naopak možné vysvětlení volebního úspěchu SMĚR-SD nejen v těchto volbách lze například hledat ve skutečnosti, kdy v rámci slovenské společnosti existuje na úkor vrstev středních velmi početná vrstva obyvatel na jejích nejnižších úrovních (Bunčák et al. 2011: 512), jež ve velké míře zastupuje jako jediná levicová strana, právě strana SMĚR-SD²¹.

V následujících volbách sice Směr-SD jasně zvítězil, vládní koalici však sestavily středo-pravicové strany SDKÚ-DS a KDH za pomoci dvou nových parlamentních subjektů - „maďarský“ Most-Híd, který nahradil SMK a neoliberální Svoboda a solidarita (SaS) (Leška 2013: 84). Poslední výše zmíněná vládní strana však v říjnu 2011 odmítla podpořit posílení pravomocí evropského záchranného fondu, jež bylo spojeno s hlasováním o důvěře vládě, a tak vládní koalice po více než roce svého fungování padla (Litomiská 2012).

Předčasné volby v roce 2012 přinesly poprvé v historii samostatné Slovenské republiky vznik „jednobarevné“ vlády, neboť vítězný SMER-SD získal nadpoloviční počet křesel v parlamentu²², když ve volbách obdržel více jak 44 % hlasů (ŠÚ SR 2012a). I v těchto volbách se objevuje nová strana - Obyčejní lidé a nezávislé osobnosti (OL'ANO), jejíž někteří členové byly v minulém období poslanci za SaS. Z hlediska formátu stranického systému, se tak jednalo o „Blondelův“ multipartismus s dominující stranou (Leška 2013: 85).

Poslední parlamentní volby v roce 2016 opět vyhrála levicová strana SMER-SD, avšak oproti minulému období významně ztratila (ŠÚ SR 2016).

¹⁹ Vznik této středo-pravicové strany se datuje do roku 2000, přičemž v roce 2002 byl název strany po sloučení s Demokratickou stranou (DS) přejmenován na SDKÚ-DS (Ondria a Kováčik et al. 2006: 100-101).

²⁰ Strana byla založena v prosinci 1999, jedná se tak ve své době o nejmladší stranu zastoupenou ve slovenské Národní radě (Ondria a Kováčik et al. 2006: 99).

²¹ SMERu-SD se podařilo zaplnit levou část politického spektra, bez faktické existence možné alternativy pro levicově smýšlející voliče (Ondria a Kováčik et al. 2006: 99-100).

²² Do zisku ústavní většiny chybělo straně SMER-SD pouhých sedm mandátů (Litomiská 2012).

Naopak zaznamenávají podporu strany nové – anti-imigrantská SME RODINA Borise Kolára²³, středo-pravicová strana SIEŤ a velmi diskutovaná Ľudová strana Naše Slovensko (LSNS) bánsko-bystrického župana Mariána Kotleby. I zde je tedy patrné rozčarování voličů z praktik některých etablovaných politických stran, kteří „zoufale“ hledají změnu, avšak nezřídka kdy bez vyargumentované představy nějaké alternativy (Urban: 2017: 181). Vládní koalici sestavily vítězný SMER-SD, SNS, Most – HÍD a již zmiňovaný nově vzniklý subjekt SIEŤ.

Podobně jako v České republice nalézáme i na Slovensku některé politické strany či hnutí, jež jsou ve volbách druhého řádu úspěšnější, než ve volbách do národního parlamentu. Právě takovýmto uskupením byla v posledních evropských volbách koalice, jíž tvořily středo-pravicové hnutí Nova, pravicová Občanská konzervativní strana (OKS) a Konzervativní demokraté Slovenska (KDS), jež koncem roku 2014 zanikly (Kern 2015). Výše zmíněná koalice dosáhla v Evropském parlamentu jednoho mandátu (ŠÚ SR 2014c).

5. Cíle práce a jejich teoretická východiska

Jak již bylo zmíněno v úvodu, cílem této práce je poukázat na vzájemnou shodu či odlišnost v uplatnění vybraných aspektů modelu voleb druhého řádu mezi Českou republikou a Slovenskem, a zda-li vůbec lze o uplatnění této teorie v obou zemích hovořit. Za tímto účelem budou v práci testovány hypotézy, které by měly jasně odpovědět na stanovené výzkumné otázky.

Hypotézy či nastíněné předpoklady pochází od různých autorů, kteří výzkumy na téma model druhořadých voleb a jeho uplatnění již několikrát prováděly, avšak pozornost (a tudíž i výsledky zkoumání) vztahovaly v lepším případě na jedny konkrétní volby - povětšinou v zemích, které vstoupily do Unie v rámci „východního“ rozšíření, nebo na politickou arénu pouze západních států, v případě horším. K dosažení cílů této práce bude využita sumarizace hypotéz (předpokladů) vzniklých na základě zkoumání jak východoevropských, tak západoevropských států, přičemž větší pozornost bude vzhledem k ukotvení obou zemí v politicko-geografickém rámci věnována závěrům pocházejícím z výsledků zkoumání středovýchodních států Evropské unie. Bazální znaky „druhořadosti“ voleb, tedy hypotézy 1-4 jsou však konstantní a nepřekročitelné pro všechny

²³ (SME RODINA-Boris Kolár 2015).

případy při verifikaci uplatnění teorie o volbách druhého řádu²⁴. Jinými slovy se vzniklé hypotézy pocházející od různých autorů v takovém případě navzájem nevyklučují, ale spíše doplňují a společně tak dotváří charakteristické rysy druhořadých voleb jako celku.

Pokud by skutečně nebyl tento model na prostor středovýchodní Evropy vůbec uplatnitelný (jak ostatně tvrdí někteří autoři např. Clark a Rohrschneider aj.), poté bychom alespoň nejdůležitější aspekty druhořadých voleb museli falzifikovat napříč všemi dosavadně konanými evropskými volbami v námi vybraných zemích.

Na základě zkoumání prvních evropských voleb vybraných postkomunistických zemí vytyčují Koepke a Ringe (2006) ve vztahu k modelu voleb druhého řádu následující teze:

Hypotéza 1 – Strany s exekutivní mocí v aréně voleb prvního řádu, zaznamenají ve volbách druhého řádu propad voličské podpory v porovnání s předešlými volbami řádu prvního;

Hypotéza 2 – Volby druhého řádu budou charakteristické redistribucí podpory od stran, které v posledních prvořadých volbách získaly velkou podporu, ke stranám, které ve volbách prvního řádu zaznamenaly malou či žádnou podporu;

Hypotéza 3 – Volby druhého řádu budou charakteristické nižší volební účastí;

Hypotéza 4 – Velké vládní strany zaznamenají větší propad voličské podpory než malé vládní strany;

Pro stratifikaci malých a velkých stran je v této práci užito měřítko, jež z českého prostředí ve svém příspěvku s názvem *Relevance malých stran v demokracii: Od obecného rámce k české smlouvě o „stabilním prostředí“* zmiňuje Miroslav Novák (Novák 1999: 59), kdy o stranách jako stranách velkých hovoří při zisku zhruba 30 % hlasů voličů, strany středně velké pak oscilují okolo 15% hlasů a strany malé zaznamenávají podporu mezi 6-9% hlasů. Právě strany mající podporu zhruba okolo 15% voličských hlasů hrají ve stranicko-politických systémech obou zkoumaných zemí významnou roli, neboť mnohdy jsou to právě středně velké strany, jež představují nejvýznamnější politickou sílu v zemi – a de

²⁴ Dle J. Koepke a. N. Ringe (2006) stačí, aby byl naplněn předpoklad o volbách druhého řádu potvrzení pouze prvních třech hypotéz, dle mého názoru však toto měřítko není zcela přesné, a je tedy ještě třeba rozšířit o hypotézu číslo 4, neboť pokud přijmeme tezi, že v těchto volbách velké strany ztrácejí, poté by se tak mělo dít i na úrovni vládní.

facto nahrazují absentující strany velké. Proto je třeba, aby byla v případě potřeby hypotéza 4 lehce poupravena:

Hypotéza 4* - Středně velké vládní strany zaznamenávají větší pokles podpory než malé vládní strany;

Otázce periodizace národních volebních cyklů, ve kterých se odehrávají evropské volby věnují pozornost tyto hypotézy:

Hypotéza 5a- Vládní strany pocítí největší ztráty v polovině svého volebního cyklu;

Hypotéza 5b- Vládní strany zaznamenají největší ztráty ke konci svého volebního cyklu;

Hypotéza 5c – Vládní strany zaznamenají jen malý pokles podpory na začátku svého volebního cyklu;

Některé další nastíněné předpoklady druhořadých voleb vytyčuje autorské duo S. Hix a M. Marsh (2007):

Hypotéza 6 – V evropských volbách posilují euroskeptické (antievropské) strany;

Hypotéza 7 – V těchto volbách zaznamenáváme podporu také ekologických (zelených) stran;

Následující dvě doplňkové hypotézy vychází z předpokladů vzniklých na základě pozorování autorů K. Reifa a H. Schmitta (1980):

Hypotéza 8 – Jako možný následek protestního hlasování pozorujeme v evropských volbách oproti volbám prvořadým větší procento neplatných hlasů;

Hypotéza 9 – Čím více se liší pravidla pro volby do EP od pravidel užívaných pro volby do národních parlamentů, tím bude účast v evropských volbách nižší (v porovnání s předchozími národními volbami/volbami prvního řádu).

6. Volby do Evropského parlamentu v České republice a na Slovensku

Od roku 2004 mají nejen občané České a Slovenské republiky možnost volit své zástupce do Evropského parlamentu. Zatímco pasivní volební právo je v obou zemích stanoveno hranicí 18 let věku, aktivní volební právo, tedy právo být zvolen, je zákonem stanoveno hranicí 21 let. V Česku mohou volit občané ČR, či občané jiného členského státu EU, kteří jsou hlášeni k pobytu na území České republiky nejméně 45 dnů (ČSÚ 2015: 12). Také na Slovensku mají právo volit občané SR, mající na území Slovenské republiky trvalý pobyt či občané

jiných členských států Unie s povolením trvalého pobytu na území Slovenska (ŠÚ SR 2003: 1). Právo volit však mají též lidé, kteří nemají trvalý pobyt na území SR ani jiného státu EU, pokud se v den konání voleb nachází na území Slovenské republiky (ŠÚ SR 2003: 1). Ani v jednom státě přitom není volební účast povinná.

Počet mandátů pro každý členský stát není vždy konstantní a také se pochopitelně významně liší, a to v závislosti na počtu obyvatel. Voliči v České republice tak ve vůbec prvních evropských volbách v roce 2004 volili 24 euro poslanců, v následujících volbách 22 zástupců a v roce 2014 jsme volili 21 poslanců (ČSÚ 2015: 6). Naproti tomu Slovensko vlivem svého menšího počtu obyvatel volilo v prvních volbách svých 14 zástupců, avšak v obou následujících volbách ztratilo jeden mandát. Aktuálně tedy Slovensku připadá 13 euro poslaneckých křesel (ČSÚ 2015: 6).

Je tudíž nanejvýš patrné, jakou silou disponují oba dva zmíněné státy v rámci Evropského parlamentu, jakožto jedné z vrcholných institucí Unie vůči svým (mnohem) větším partnerům. A právě malá, avšak ne zcela zanedbatelná, síla těchto států, jakoby již sama předurčovala, jakému zájmu voličů se evropské volby v obou zemích těší. Nejen tomu bude věnována i následující část práce.

6. 1 Volby do Evropského parlamentu v ČR v roce 2004

Předpoklad o ztrátě voličské podpory pro vládní strany v aréně voleb druhého řádu, se zdá být v Česku pro první evropské volby splněn. Tehdy vládnoucí Česká strana sociálně demokratická (ČSSD) utrpěla v prvních červnových evropských volbách ztrátu, jež by se svým rozsahem dala považovat za typický příklad této premisy. Strana se ani zdaleka nepřiblížila výsledku parlamentních voleb v roce 2002, neboť její voličský propad činil více jak dvacet procentních bodů z původních 30,2 % (ČSÚ 2002) na nynějších 8,8 % hlasů (ČSÚ 2004a). Na výsledku ČSSD se patrně nejvíce projevila silná vnitrostranická rozepře mezi Milošem Zemanem a předsedou vlády Vladimírem Špidlou, který tak kvůli špatnému výsledku strany rezignoval na post jejího předsedy, načež následovala i demise celé vlády (Rovná 2005: 85-86). Oblibě strany (jakož i celé vládní koalice) v očích voličů rovněž nenapomohly i nutné sociální reformy (Rovná 2005: 85).

Druhá v té době vládnoucí Křesťanská a demokratická unie-Československá strana lidová (KDU-ČSL), jež šla do voleb s heslem „Lidovci prosadí nejvíc“, nezopakovala výsledek svého většího koaličního partnera a posílila svou podporu z 7,1% (ČSÚ 2002) na 9,57 % (ČSÚ 2004a). Tento vzestup je však do jisté míry ovlivněn faktem, že KDU-ČSL šla do parlamentních voleb jako koalice stran společně s Uníí svobody-Demokratickou unií (US-DEU) a společně tak dosáhly výsledku 14,2 % hlasů (ČSÚ 2002), jež byl za účelem dosažení volebního výsledku každé strany separátně rozdělen na polovic²⁵. O propadu voličské podpory, a tím spíše výrazném zde pochopitelně hovořit nelze, přestože výsledek stačil v celkovém pořadí pouze na čtvrté místo (iDnes.cz 2004). Křesťanští demokraté tak podobně jako komunisté profitovaly z nízké volební účasti a disciplinovanosti svých voličů (Rovná 2005: 85-86).

Podobnou porážku jako ČSSD utrpěla v těchto volbách poslední vládnoucí strana US-DEU, jež oproti předcházejícím sněmovním volbám dosáhla katastrofického výsledku. Strana společně s ostatními partnery získala 1,7% hlasů (ČSÚ 2004a), a tak skončila bez jediného mandátu. Možné vysvětlení tohoto propadu lze spatřovat v existenci nových subjektů – jako bylo SNK Sdružení nezávislých a Evropských demokraté (SNK-ED), kterému se podařilo přesvědčit značnou část elektorátu Unie svobody, ke které má právě SNK-ED ideologicky velmi blízko (Blafková 2008).

Podobně i předpoklad číslo 2 je v tomto případě zcela naplněn. Nejsilnější vládní strana ČSSD pod vedením Vladimíra Špidly ztratila více jak 21 procentních bodů a naopak posilují strany nové či strany, jež byly do této doby neúspěšné. Lze tedy v tomto případě hovořit o redistribuci voličské podpory od stran v prvořadých volbách velmi úspěšných, ke stranám, jako je nyní nové politické uskupení – proevropsky orientované SNK sdružení nezávislých a Evropských demokraté bývalého ministra zahraničí Josefa Zieleniece, jež získalo 11% hlasů (ČSÚ 2004a) (tj. +11 procentních bodů), či hnutí Nezávislí v čele s Vladimírem Železným, které se také těšilo relativně vysoké podpoře přes 8% voličských hlasů (ČSÚ 2004a) (tj. +8 procentních bodů). Obě tyto strany tak dohromady získali 5 mandátů v Evropském parlamentu (ČSÚ 2004b).

²⁵ Podobného postupu užívají ve své práci i J. Koepke a N. Ringe (2006) při přidělování hlasů individuálním stranám, které kandidovaly ve volbách jako koalice. Celkový počet hlasů je tedy vydělen počtem subjektů tvořících volební koalici, viz (Koepke a Ringe 2006: 332).

Jednoznačně nezpochybnitelným aspektem voleb druhého řádu vždy bývá výrazně nižší volební účast v porovnání s volbami řádu prvního. Jinak tomu není ani v tomto případě, neboť se k volebním urnám dostavilo pouhých 28,32% oprávněných voličů (ČSÚ 2004a), což představuje zhruba polovinu oprávněných voličů, jež se dostavily k volbám při předešlých parlamentních volbách (ČSÚ 2002).

Naopak nebyl potvrzen předpoklad o tom, že velké vládní strany ztrácí při těchto volbách více jak malé vládní strany. ČSSD sice ztratila více jak 70% hlasů svých voličů oproti sněmovním volbám, avšak podstatně menší (malá vládní) strana US-DEU, jež v těchto volbách kandidovala na kandidátce s dalšími subjekty, utrpěla odklon svých voličů minimálně v 76% hlasů, což dle mého soudu jednoznačně falzifikuje hypotézu číslo 4.

Otázce periodizace volebních cyklů uvnitř národních stranických systémů se věnuje hypotéza číslo 5a, neboť červnové volby do Evropského parlamentu se konaly přesně 24 měsíců po posledních parlamentních volbách v roce 2002. Časová periodizace (*mid-term*), kdy výsledky vládních stran přesně v polovině svého funkčního období byly – až na KDU-ČSL – velmi špatné, byla plně potvrzena.

Pokud jde o posilování euro skeptických formací, můžeme i tuto hypotézu považovat za splněnou. Jednoznačným vítězem těchto voleb se stala opoziční Občanská demokratická strana (ODS) se ziskem 30% hlasů (ČSÚ 2004a), kterou lze dlouhodobě zařadit k podobě tzv. měkkému euroskepticismu (*soft euroskepticism*). Pro měkký euroskepticismus je na rozdíl od skepticismu tvrdého (*hard skepticism*), příznačné nikoli odmítání integrace jako takové již z principu, ale spíše se jedná o zpochybňování či odmítání rozsahu a míry prohlubující se integrace (Just 2015: 114). Jedním z projevů měkkého euroskepticismu tak například může být odmítání společné evropské měny. V kampaních poté ODS poukazovala především na sociální reformy vládnoucí ČSSD, například prostřednictvím billboardů, na kterých nůžky přestřihávají rudou růži, coby symbol Sociální demokracie (Rovná 2005: 85). Do kategorie měkkého euro skepticismu rovněž spadá i Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM), která v těchto volbách dosáhla velmi dobrého výsledku, přes 20% hlasů (ČSÚ 2004a). V kampaních se komunisté soustředily zejména na artikulaci možného nebezpečí plynoucího ze snah Německé spolkové republiky zrušit dekrety prezidenta Beneše

(Blafková 2008). Samozřejmě také nelze opomenout volební úspěch hnutí Nezávislí Vladimíra Železného, který ve svých kampaních především zdůrazňoval roli národních států a regionů (Rovná 2005: 84). Hnutí však později opustila Jana Bobošíková a založila svou vlastní anti-evropskou stranu Politiku 21.

Naopak předpoklad o úspěchu ekologických či zelených stran při volbách druhého řádu nebyl naplněn, neboť strana Zelených získala v těchto volbách pouhé 3,2% hlasů (ČSÚ 2004a) a zůstala tak bez zisku mandátu. Na výsledku Zelených se tak patrně projeví i četné spory uvnitř strany (Hloušek a Kopeček 2010: 98). Obecně je vznik Zelených neodmyslitelně spojen se vznikem nové střední třídy a její hodnotovou orientací v druhé polovině 20. století, jež zahrnovala témata jako je ochrana životního prostředí, práva žen či práva etnických, rasových a sexuálních menšin. Ronald Inglehart tak hovoří o „posunu od materiálních k post-materiálním hodnotám a o tiché revoluci“ (Hloušek a Kopeček 2010: 83). Z hlediska ideologie se tak ani čeští Zelení nevymykají evropským standardům, a tak kromě své „zelené“ identity přijali do programu problematiku domácího násilí, podporu multikulturní společnosti, odstranění všech forem diskriminace či snahy o prosazení zákona o registrovaném partnerství (Hloušek a Kopeček 2010: 98).

Hypotéza číslo 8 byla rovněž potvrzena, jelikož počet neplatných hlasů při sněmovních volbách činil 0,44% (ČSÚ 2002) oproti 0,49% neplatných hlasů při volbách evropských (ČSÚ 2004a).

Posledním zde zkoumaným předpokladem druhořadosti voleb je hypotéza číslo 9, která byla jednoznačně falzifikována. Pravidla pro volbu se mezi oběma řády voleb prakticky nijak neliší, neboť jsou oba shodně založeny na proporčním systému s možností preferenčního hlasování²⁶. Rozdílná jsou pouze potřebná volební kvóra pro koalice stran, která při volbách do Poslanecké sněmovny činí 10% pro koalici dvoučlennou, 15% pro tříčlennou a 20% pro koalici čtyř a vícečlennou (Lebeda 2006: 4). Při volbách do Evropského parlamentu se naproti tomu uplatňuje pouze kvórum ve výši 5% hlasů, které je shodné jak pro samotné strany, tak jejich koalice. Případným dalším rozdílem mezi oběma volbami může být fakt, kdy při parlamentních volbách je Česká republika rozdělena na 14

²⁶ Podmínka užití preferenčních hlasů je od října 2006 shodná, a to pokud kandidát získá nejméně 5% přednostních hlasů ze všech hlasů, které obdržela daná volební strana. Do října 2006 byla tato podmínka pro postup kandidáta pro přednostní přidělení mandátu v národních volbách ve výši alespoň 7% hlasů (Kuklík a Baxa 2005).

volebních krajů, kdežto ve volbách do Evropského parlamentu existuje pouze jeden celorepublikový obvod. Za jeden z nejdůležitějších faktů, které falzifikují tuto hypotézu však považují i dobu konání voleb, neboť se oboje volby konaly shodně ve dvou dnech (tj. pátek, sobota).

6.2 Volby do Evropského parlamentu v ČR v roce 2009

Můžeme konstatovat, že při těchto volbách byl naplněn již první předpoklad teorie druhořadých voleb o ztrátě voličské podpory pro vládní strany. Kromě výsledkového propadu Strany Zelených (SZ), zaznamenala pokles svých preferencí i největší vládní strana ODS. Občanští demokraté však navzdory lehkému poklesu zaznamenaly významnou podporu jak v předešlých parlamentních volbách (35,5% hlasů) (ČSÚ 2006), tak ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2009 (31,5%) (ČSÚ 2009). Takovouto vysokou podporu však ODS získala nejspíše i kvůli nespokojenosti některých voličů s vyslovením nedůvěry vládě Mirka Topolánka v době českého předsednictví v Evropské unii (Cabada 2010:19). Určitou limitu v tomto směru tak představuje fakt, že v době konání evropských voleb vládla v České republice úřednická vláda Jana Fischera, podporovaná ODS, ČSSD, a Stranou Zelených, jež vládla od května 2009 do července 2010. Je tudíž nemožné blíže specifikovat, která strana byla v době konání evropských voleb vládní, a která opoziční (Cabada 2010: 19).

Oproti hypotéze číslo 1, musíme naopak premisu číslo 2 považovat za nepotvrzenou. Kromě zmiňované ODS zaznamenala do jisté míry slušný volební výsledek se ziskem 22,4% hlasů (ČSÚ 2009) také Sociální demokracie (ČSSD),²⁷ která však ztratila oproti předešlým sněmovním volbám (2006) okolo 10 procentních bodů (ČSÚ 2006). Všechny ostatní strany však svůj výsledek z parlamentních voleb v evropských volbách obhájili či jim podpora ještě lehce vzrostla. O redistribuci voličské podpory od stran úspěšných na jedné straně, ke stranám v prvořadých volbách méně úspěšným či neúspěšným na straně druhé proto hovořit nelze.

Patrně nejvýznamnější předpoklad voleb jako kategorie voleb druhořadých byl i v těchto volbách potvrzen. Zatímco účast ve volbách do Poslanecké

²⁷ Hlavním heslem sociální demokracie byla při těchto volbách „jistota“. ČSSD slibovala efektivní boj proti ekonomické krizi, lepší čerpání evropských fondů, sociální záruky pro rodiny s dětmi, boj proti korupci aj. (Rovná 2010: 83).

sněmovny Parlamentu České republiky činila téměř 65% (ČSÚ 2006), v evropských volbách tato účast jen lehce překročila hranici 28% (ČSÚ 2009). Například tehdejší předseda sociálních demokratů Jiří Paroubek v této souvislosti otevřeně prohlásil, že pro voliče ČSSD jsou evropské volby až volbami třetího řádu (Korecký 2009). Dlouhodobě tak tato hranice (28%) patří k nejnižším ve státech celé EU (ČSÚ 2015: 13).

O falzifikaci čtvrté hypotézy svědčí výsledek - před Fischerovou vládou odborníků – tehdejší nejmenší vládní strany Strany zelených (SZ). Zatímco již zmiňovaná největší vládní Občanská demokratická strana ztratila při těchto volbách jen minimálně, Strana zelených obdržela pouhá 2% hlasů (ČSÚ 2009) oproti původním 6,3% (ČSÚ 2006), které Zelení získaly ve sněmovních volbách. Straně nepomohl ani vtipně vymodelovaný předvolební klip se zvířaty, v němž strana naráží na trapnou situaci v tehdejší televizní pořadu ČT Jana Krause, během něhož nedokázala Kateřina Jacques vysvětlit pojem biomasa (Kratochvíl 2009). Na získání mandátu tak nepřekročením 5-ti % uzavírací klauzule Zelení nedosáhli. Poslední do března 2009 vládní stranou byla KDU-ČSL²⁸, jejíž stranické preference zůstaly prakticky nezměněny (7,2% / 7,7%) (ČSÚ 2006, ČSÚ 2009).

Podobně jako předešlou hypotézu, musíme falzifikovat i hypotézu, která se týká úspěchu, či přesněji neúspěchu vládních stran v druhořadých volbách ke konci svého volebního cyklu. Evropské volby se konaly po více jak 36 měsících od voleb do národního parlamentu a můžeme říci, že ze skupiny vládních stran zaznamenala značný pokles podpory – bez získání mandátu - pouze již zmiňovaná SZ. Opětně však musím připomenout fakt, že v době konání voleb do EP vládla v ČR již dva měsíce „překlenovací“ vláda Jana Fischera, a tudíž musí být tyto zde nastíněné výsledky brány s určitou rezervou.

Ačkoli Občanská demokratická strana v těchto volbách triumfovala, přesto utrpěla lehký odklon svých voličů, čímž bohužel paradoxně nepotvrdila předpoklad o posilování euroskeptických formací při těchto volbách oproti volbám národním. ODS se v kampani nejviditelněji vymezovala proti nezodpovědné politice opoziční ČSSD, proti níž také spustila negativní kampaň na webu ČSSD PROTI VÁM (Jeřábková 2009). Vůči ČSSD se Občanští

²⁸ Lidovci v těchto volbách prosazovali podporu malých podnikatelů, spolufinancování evropských projektů či lepší čerpání evropských fondů (Rovná 2010: 83).

demokraté vymezovali také ve svém sloganu s názvem „Řešení místo strašení“. Jako řešení ekonomické krize prosazovala ODS například snížení daní, liberalizaci celosvětového obchodu, podporu našich firem v zahraničí či podporu vědy a výzkumu (Rovná 2010: 83). Vůči EU se strana vymezovala ostrými výroky typu „Nedovolíme Unii, aby nám stanovovala naše daně“ (Rovná 2010: 83) a podobně. Další proti evropskou stranou, která zaznamenala volební úspěch a ještě posílila na 14,2% hlasů je Komunistická strana Čech a Moravy (ČSÚ 2009). KSČM je však stranou, jejíž skepticismus vůči EU se projevuje skrze tzv. druhou ideologii – tedy prosazování stranické ideologie, kde euroskepticismus vzniká jako její následek (Just 2015: 114). Komunisté ve svých kampaních prosazovali zejména progresivní zdanění či větší státní investice do průmyslu. Otevřeně pak odmítali rozmístění amerických radarových systémů na našem území (Rovná 2010: 83) a byly jedinou parlamentní stranou, která požadovala, aby o přijetí Lisabonské smlouvy rozhodovali občané v referendu (Euroskop.cz 2008). Naopak tváře z hnutí Nezávislí nenavázaly v rámci svých nástupnických formací na volební úspěch před 5 lety. Přestože Suverenitě Jany Bobošíkové nechybělo k zisku mandátu mnoho (strana získala 4,3%) (ČSÚ 2009), Libertas.cz Vladimíra Železného zcela propadla (Just 2015: 116). Celkově lze tedy výsledky proti evropských formací hodnotit velmi pozitivně, avšak jejich podpora v těchto volbách nijak významně oproti prvořadým volbám v roce 2006 nevzrostla. Nesmírně důležitým faktorem, který však tyto volby – stejně tak jako volby předešlé - ovlivnil, je tristní volební účast.

Pokud jde o politický subjekt, který v evropských volbách v roce 2009 utrpěl výsledkový debakl, pak je to právě již zmiňovaná Strana zelených (SZ). Výsledek je o to horší, neboť Zelení jakožto nynější parlamentní subjekt získali oproti minulým evropským volbám o ještě 1% méně (ČSÚ 2009). Na tomto výsledku se patrně opětně podepsala vnitrostranická krize – tedy spor mezi Bursíkovským a anti-Bursíkovským křídlem (Hloušek a Kopeček 2010: 100). O verifikaci hypotézy číslo 7 proto samozřejmě hovořit nelze. Možným dalším vysvětlením neúspěchu Zelených v nejen těchto volbách může být i fakt, kdy tyto strany zatím neúspěšně či nedostatečně bojují proti zájmům velkých koncernů, jejichž zájmy jsou často v přímém rozporu s životním prostředím či právy spotřebitelů (Euroskop b. r.a). I možná proto se úspěch Zelených v západoevropských a východoevropských státech významně liší.

Podíl neplatných hlasů při evropských volbách činil 0,43% všech hlasů (ČSÚ 2009), přičemž podíl neplatných hlasů ve volbách do Poslanecké sněmovny činil 0,36% hlasů (ČSÚ 2006). I zde tedy můžeme předpoklad o vyšším podílu neplatných hlasů (a tím i četnějším protestním hlasování) v evropských volbách považovat za splněný.

Podobně jako v předešlých evropských volbách v České republice, je i v těchto volbách předpoklad číslo 9 vyvrácen. Pravidla pro volby do národního parlamentu a Evropského parlamentu se mezi sebou opětne nijak významně neliší, přesto je rozdíl ve volební účasti mezi oběma řády voleb více než propastný.

6.3 Volby do Evropského parlamentu v ČR v roce 2014

V pořadí třetích a zatím posledních volbách do EP v České republice byl první předpoklad voleb druhého řádu – tedy předpoklad, že vládní strany ztrácí podporu - dle mého názoru rovněž splněn. V roce 2013 vítězná ČSSD zaznamenala propad podpory z 20,5% hlasů (ČSÚ 2013) na současných 14,2% (ČSÚ 2014a), čímž se tak jedná o propad podpory u zhruba 1/3 voličů sociální demokracie. Strana se ve své kampani, jež nesla slogan „Společně v Evropě“ soustředila především na sociální otázky a také poukazovala na fakt, že nechce „hrát v Evropě druhé housle“ (Havlík 2014: 168). O poznání menší pokles podpory prodělalo také hnutí ANO 2011 miliardáře Andreje Babiše, neboť ztratilo okolo 15% voličů z původních 18,7% (ČSÚ 2013) na nyníjších 16,1% hlasů (ČSÚ 2014a). Přesto však toto hnutí volby do Evropského parlamentu vyhrálo. Asi nejpoutavější slogan tohoto hnutí nesl název „Aby i naše děti měly v Evropě šanci“ (Havlík 2014: 168). Za zmínku stojí také předvolební prohlášení lídra hnutí Pavla Teličky o tom, že bude prosazovat zrušení roamingových poplatků, které však již mělo být zrušeno předchozím Parlamentem (Telička.eu b. r.). Jediným subjektem z vládní koalice, který neprodělal voličský propad je KDU-ČSL. Tato strana dokonce ještě posílila z 6,8% v parlamentních volbách (ČSÚ 2013) na 10% hlasů ve volbách evropských (ČSÚ 2014a). Tento výsledek není do jisté míry tolik překvapující, neboť je to právě křesťanská demokracie, jež má dlouhodobě velmi stabilní a věrné voličské jádro. Křesťanští demokraté šli do těchto voleb

s heslem „Hájíme české zájmy“ (Havlík²⁹ 2014: 168). V kampaních poté lidovci slibovali prosazení vyšší kvality potravin či snížení DPH na věci dětské spotřeby (Kopecký 2014).

Pokud jde o otázku spojenou s redistribucí voličské podpory od stran v prvořadých volbách úspěšných, ke stranám v těchto volbách méně úspěšným, můžeme konstatovat, že tento předpoklad byl potvrzen přinejmenším ve dvou případech. Subjektem, který v těchto volbách posílil bylo hnutí Starostové a nezávislí (STAN), jež oproti roku 2013, kdy zástupci tohoto hnutí kandidovaly na kandidátkách TOP 09 posílilo o 8 procentních bodů³⁰ a dále to byla také Strana svobodných občanů, jež získala slušných 5,2% hlasů (ČSÚ 2014a) oproti 2,5% v parlamentních volbách (ČSÚ 2013), čímž dosáhla na zisk mandátu. Tyto dvě formace zaznamenaly dohromady posílení o téměř 11 procentních bodů, což se de facto rovná ztrátě tří nejsilnějších politických proudů v zemi při těchto volbách od posledních parlamentních voleb (ČSSD, ANO 2011, KSČM) (ČSÚ 2013, ČSÚ 2014a).

Třetí aspekt voleb druhého řádu, tedy nižší volební účast v porovnání s předešlými národními volbami, byl i v tomto případě potvrzen nade vše pochybnost. Během těchto voleb byla zaznamenána rekordně nízká účast, neboť k volebním urnám se dostavilo pouhých 18,2% oprávněných voličů (ČSÚ 2014a), čímž byla hranice volební účasti z minulých voleb (2009) posunuta o 10 procentních bodů níže a logicky tak výsledky voleb významně ovlivnila. V předcházejících parlamentních volbách se volební účast pohybovala okolo 60% (ČSÚ 2013).

Předpoklad, že středně velké až velké vládní strany budou při volbách do EP ztrácet více než malé vládní strany, byl taktéž jednoznačně v těchto volbách verifikován. Jak již bylo zmíněno výše, po volbách v roce 2013 vítězná ČSSD ztratila v evropských volbách skoro třetinu voličů, druhý subjekt v pořadí – ANO 2011 ztratilo okolo 15% svých voličských hlasů. Pouze malá vládní strana KDU-ČSL nejen, že své voliče neztratila, nýbrž svou podporu v evropských volbách ještě navýšila.

²⁹ Mimo V. Havlíka se volbám do EP v Česku v roce 2014 věnoval například i Jakub Charvát, viz. (Charvát 2017: 115-132).

³⁰ Ve volbách do EP kandidovalo hnutí STAN společně v koalici s TOP 09 s celkovým ziskem 16% hlasů. (ČSÚ 2014a). Procentuální zisk hnutí STAN je tudíž roven polovině zisku za celou volební koalici.

Jelikož se tyto volby konaly 7 měsíců po předčasných parlamentních volbách v roce 2013, naskýtá se nám příležitost otestovat úspěšnost vládních stran v rámci první fáze volebního cyklu, tedy hypotéza číslo 5c. Dle této premisy by nemělo docházet k výrazným ztrátám vládních stran z toho důvodu, že v tomto období vlivem relativně krátké doby v úřadu zpravidla nedochází k významným nepopulárním opatřením (Havlík 2014: 168). Tento předpoklad se potvrdil u obou vládních stran ANO 2011 i KDU-ČSL. Pro vyvrácení této hypotézy ovšem hovoří o poznání horší výsledek největší vládní strany ČSSD, jejíž ztráta ve volbách do EP jako by předznamenala výsledek v nadcházejících národních parlamentních volbách (2017).

Naopak hypotézu číslo 6 o posilování euroskeptických formací lze považovat za potvrzenou. V tomto směru představuje změnu především Strana svobodných občanů, které se jen těsně podařilo přesáhnout hranici nutnou pro zvolení. Od voleb do EP 2014 tak máme také politický subjekt, jež náleží do kategorie tzv. tvrdého euroskepticismu (Just 2015: 116). Heslem volební kampaně Svobodných bylo „Posvítíme si na euronemesmysly“, čímž kromě negativního postoje k přijetí eura naráželi na množství často úsměvných direktiv a regulací přicházejících z Bruselu – například správné zakřivení banánů, nesprávný název u pomazánkového másla či rumu, dále regulace žárovek či úsporné splachování na toaletách (Havlík 2014: 168 a také Just 2015: 119). Podobně však jako u KSČM, je i u Svobodných jejich euroskepticismus důsledkem tzv. „druhé ideologie“, tedy v případě Svobodných, následkem jejich libertariánského smýšlení (Kaniok 2014: 84). Ostatní euroskeptické formace, tedy ODS a KSČM nezaznamenaly významnější vzestup podpory, kdy ODS prakticky stagnovala na necelých 8% hlasů (ČSÚ 2013, ČSÚ 2014a), KSČM však klesla z 14,9% (ČSÚ 2013) na 11% hlasů (ČSÚ 2014a). Komunisté však při těchto volbách nevynaložili mnoho úsilí ani finančních prostředků, ale spíše spoléhaly na věrnost svých příznivců (Havlík 2014: 168). Naproti tomu liberálně-konzervativní ODS nejviditelněji vystupovala proti vstupu do eurozóny, díky čemuž zorganizovala i petici (Havlík 2014: 168).

Předpoklad o úspěchu zelených (ekologických) stran v evropských volbách nebyl opět naplněn. Strana zelených obdržela při těchto volbách 3,8% hlasů (ČSÚ 2014a) a již podruhé nedokázala přesáhnout hranici 5% nutnou pro zvolení. Možným vysvětlením tohoto stavu může být i skutečnost, že tradiční témata těchto stran již převzaly i ostatní politické strany a hnutí, čímž se

vyčerpává programový prostor pro ekologické (podobně ale i pro euroskeptické) strany, které vznikaly primárně na těchto již z názvů vyplývajících ideově-programových základech.

Dále můžeme opětně konstatovat, že nyní pozorujeme nepatrně vyšší podíl neplatných hlasů (0,78%) (ČSÚ 2014a) oproti roku 2013, kdy podíl neplatných hlasů činil 0,74% (ČSÚ 2013). Náznaky vyšší frekvence protestního hlasování jsou tedy lehce patrné i zde.

Podobně jako v obou předchozích volbách můžeme falzifikovat i poslední hypotézu, neboť základní aspekty pro volby do obou řádů voleb zůstávají stále velmi podobné, rozdíl ve volební účasti je však stále značný.

6.4 Volby do EP na Slovensku v roce 2004

Výsledky prvních evropských voleb na Slovensku jasně demonstrují, že bazální znaky druhořadých voleb uplatnit na některé volby zkrátka nelze. Většina vládních stran tvořících koalici nejenže podporu neztrácela, ale naopak svou podporu tyto strany ještě posilovaly. Asi nejvíce pozoruhodné posílení voličské podpory v těchto volbách zaznamenalo Křesťansko – demokratické hnutí (KDH), které svůj zisk z posledních parlamentních voleb zdvojnásobilo na 16,2% hlasů (ŠÚ SR 2004a). Mezi další strany, které při těchto volbách zaznamenaly vysokou podporu voličů patřila nejsilnější vládní strana SDKÚ³¹, která nyní získala 17% hlasů (ŠÚ SR 2004a) oproti 15% před dvěma lety (ŠÚ SR 2002a), a také nacionálně orientovaná Strana maďarské koalice (SMK), jež posílila o více než dva procentní body na 13,2% hlasů (ŠÚ SR 2002a, ŠÚ SR 2004a). Zatímco SDKÚ v kampani zdůrazňovala naplnění 4 základních svobod v EU a prosazovala přijetí jednotné evropské měny v roce 2006, SMK spíše zdůrazňovala národnostní štěpící linii na Slovensku, kde žije zhruba 10% Maďarů (Rovná 2005: 219-220). Pouze jedna strana – Aliance nového občana - prodělala propad svých preferencí téměř o polovinu, a nedostala se tak jako vládní strana přes 5% hranici volitelnosti.

Stejně tak předpoklad číslo 2 o redistribuci podpory mezi stranami v prvořadých volbách více úspěšnými, ke stranám méně úspěšným, se v těchto

³¹ Strana však spíše než ze své proevropské politiky profitovala z osoby svého lídra, bývalého hokejisty NHL Petera Šťastného (Rovná 2005: 221).

evropských volbách jednoznačně nepotvrdil, neboť malé strany – až na KDH - podporu ztrácely, větší strany svou podporu naopak ještě posilovaly.

Jako již tradičně je potvrzen fakt, kdy je v evropských volbách oproti volbám do národního parlamentu výrazně nižší účast. Volební účast při těchto volbách do Evropského parlamentu nepřesáhla na Slovensku hranici 17% (ŠÚ SR 2004b), naopak účast ve volbách prvního řádu činila velmi hezkých 70% všech oprávněných voličů (ŠÚ SR 2002b). Výsledky těchto (a nejen těchto) evropských voleb mají tudíž velmi malou vypovídající hodnotu o skutečných preferencích občanů. Faktory ovlivňující participaci v evropských volbách, jež jsou společné pro více nových států v EU, mohou být dva: za prvé nedostatečná informovanost voličů a za druhé výsledky referenda o členství v EU samo o sobě (Rovná 2005: 221-222).

Dalším předpokladem, jež se dle mého názoru nepotvrdil nade vše pochybnost je hypotéza číslo 4, jelikož nejmenší vládní strana ANO ztratila v porovnání s rokem 2002 okolo 40% svých příznivců (ŠÚ SR 2002a, ŠÚ SR 2004a). Příčiny tohoto stavu můžeme spatřovat v konfliktech s ostatními stranami uvnitř vládní koalice (Vilček 2003). Naproti tomu ostatní větší koaliční partneři nejenže neztrácely, ale jak již bylo zmíněno také posilovaly.

Jelikož se volby do Evropského parlamentu v roce 2004 konaly 21 měsíců po předchozích parlamentních volbách, měly by stranické preference klesat významně, a to i s ohledem na fakt, že se tato perioda blíží hranici 24 měsíců, kdy by měly strany dle teorie o volebních cyklech ztráct podporu nejvíce. Jak již ale bylo uvedeno, u většiny vládních stran měla tato perioda (*mid-term*) zcela opačný účinek.

Pokud jde o úspěch euroskeptických formací v těchto volbách, musíme jednoznačně vyzdvihnout již zmiňované KDH, které posílilo svůj zisk o 8 procentních bodů. Křesťanští demokraté jsou ovšem formací, kterou bychom mohli zařadit do kategorie měkkého euroskepticismu, a přesto jsou v Evropském parlamentu zastoupeni v proevropské frakci Evropské lidové strany (Just 2015: 120-121). Další formací, jež v těchto volbách výsledkově uspěla, avšak oproti parlamentním volbám lehce ztratila (19,5%/17%) (ŠÚ SR 2002a, ŠÚ SR 2004a) je Mečiarova LS-HZDS³², kterou můžeme zařadit ke stranám měkkého

³² Republikový sněm HZDS v Púchově v roce 2003 schválil změnu názvu strany na Ľudová strana – Hnutie za demokratické Slovensko (HZDS).

euroskepticismu. V kampani se strana společně s koalicí stran SNS a PSNS (Pravé Slovenské národní strany) velmi hlasitě vymezovala vůči maďarské menšině (Rovná 2005: 220). Dohromady tak tyto dvě euro skeptické formace KDH a LS-HZDS získaly každá 3 mandáty (ŠÚ SR 2004c). Do jisté míry je zajímavé, že žádný politický subjekt, jež byl účasten těchto voleb otevřeně neodmítal vstup Slovenska do EU (Rovná 2005: 220).

Jestliže byl předpoklad o úspěchu euroskeptických stran v evropských volbách potvrzen, neplatí již toto o podpoře ekologických (zelených) stran, neboť žádná z takovýchto formací ve volbách v roce 2004 na kandidátních listinách vůbec nefigurovala (ŠÚ SR 2004a). Neslavné podpoře se však strana Zelených na Slovensku (SZS) netěšila ani v předcházejících národních volbách, kdy ani nepřekročila hranici 1% hlasů (ŠÚ SR 2002a). Úspěch Zelených tak jen odrážel stav strany, která zůstala bez finančních zdrojů a s jen několika málo stovkami členů (Hloušek a Kopeček 2010: 95).

Tvrzení, že ve volbách druhého řádu pozorujeme vyšší procento neplatných hlasů jasně potvrzují následující data. Zatímco ve volbách do EP bylo zaznamenáno 1,65% neplatných hlasů (ŠÚ SR 2004b), ve volbách do Národní rady činil podíl neplatných hlasů 1,2% (ŠÚ SR 2002b).

Poslední hypotéza týkající se rozdílů pravidel pro volbu mezi prvořadými a druhořadými volbami ve vztahu k volební účasti byla potvrzena. Na rozdíl od národních parlamentních voleb, kdy mohou voliči využít preferenčního hlasování maximálně čtyřikrát (Čermák 2005), mohou voliči v evropských volbách udělit preferenční hlas pouze dvakrát (Rovná 2005: 245-246). Podmínka užitku tohoto hlasování je však stejná, a to využití u alespoň 10% voličů dané strany. Rozdílná je také odlišná hranice uzavírací klauzule, neboť při volbách do EP je ve výši 5% konstantní pro strany i koalice (ŠÚ SR 2004c), při národních volbách je tato hranice také 5%, ovšem pouze pro strany. Pro koalice dvou a tříčlenné platí klauzule 7% a 10% hlasů pro koalice, které jsou čtyř a více členné (ŠÚ SR 2002c). Výše uvedené odlišnosti jsou však dle mého názoru příliš irelevantní na to, aby ovlivnily prostého občana (který o nich mnohdy ani nemusí mít povědomí), zda přijít či spíše nepřijít k volbám. Domnívám se tedy, že nejdůležitějším rozdílem mezi těmito dvěma řády voleb je skutečnost, kdy se evropské volby konaly pouze v průběhu jednoho dne, neboť předešlé národní volby probíhaly ve dvou dnech. Je pochopitelně nemožné předikovat jednak

výsledek a jednak volební účast, pokud by se volby do EP konaly ve dvou dnech, méně času pro voliče (pouze 1 den) přijít k volebním urnám však může být významnou determinantou nejen ve výši volební účasti.

6.5 Volby do EP na Slovensku v roce 2009

Předpoklad, že v evropských volbách ztrácí voličskou podporu strany, jež disponují exekutivní mocí v aréně voleb prvního řádu, nebyl v tomto případě potvrzen. Vládní strana Směr-SD premiéra Roberta Fica obdržela v těchto volbách 32% (ŠÚ SR 2009a), čímž tak ještě navýšila svůj zisk z posledních parlamentních voleb v roce 2006, kdy strana získala 29,1% (ŠÚ SR 2006a). Strana se ve své kampani s heslem „Sociální Evropa – odpověď na krizi“ soustředila zejména na sociální otázky, zaměstnanost, energetickou bezpečnost či snížení byrokracie v EU (Rovná 2010: 248-249). Špatně si však nevedla ani malá vládní strana LS-HZDS, která získala prakticky stejnou podporu jako v roce 2006, tedy 9% hlasů (ŠÚ SR 2006a, ŠÚ SR 2009a). Jedinou vládní stranou, která při těchto volbách ztrácela byla Slovenská národní strana (SNS), která tak se ziskem 5,6% (ŠÚ SR 2009a) ztratila téměř polovinu svých voličů v porovnání s volbami před třemi lety (11,7%) (ŠÚ SR 2006a). Možné vysvětlení takového propadu můžeme hledat v rozdělení strany či existenci ještě radikálnějších politických subjektů (Cabada 2010: 19).

Podobně jako hypotéza číslo 1, nebyla potvrzena ani hypotéza číslo 2. Malé či nové strany neposilovaly svou voličskou podporu na úkor stran velkých, a tudíž musíme předpoklad o redistribuci podpory zamítnout.

Naopak předpoklad o velmi nízké volební účasti byl opětně potvrzen nade všei pochybnost, neboť se na Slovensku k volebním urnám dostavila zhruba pětina všech oprávněných voličů (ŠÚ SR 2009b). V roce 2006 se k volbám dostavilo téměř 55% všech voličů (ŠÚ SR 2006b). Příčiny takového nezájmu voličů lze opětně spatřovat například v nedostatečném povědomí o EP, malém množství informací o těchto volbách, nedůvěře v politické strany či jednoduše nedůvěře v možnost něco změnit (Rovná 2010: 249).

Tvrzení, že velké vládní strany ztrácí v evropských volbách více než malé vládní strany, bylo v těchto volbách rovněž vyvráceno. Nejsilnější vládní strana Směr-SD ještě více posilovala, zatímco SNS podporu ztrácela. Výsledky tedy naznačují opačný trend, než bychom v souvislosti se čtvrtou hypotézou očekávali.

Jelikož se volby do EP v roce 2009 konaly po 36 měsících od posledních národních voleb, spadají tak do pozdního období (*later-term*) národního volebního cyklu. V tomto období by tak dle teorie autorského kolektivu Oppenhuis et al. měly vládní strany ztrácet nejvíce. V našem případě však již bylo naznačeno, že strany (kromě SNS) svou podporu od voličů uhájili či ji ještě posílily.

Mírně sporným případem je dle mého názoru hypotéza číslo 6, která předpokládá posilování euroskeptických formací při těchto volbách. Dvě z celkových tří anti-evropských formací (KDH, LS-HZDS) sice nepatrně posílily, avšak jedná se o zástupce měkkého euroskepticismu. V předvolební kampani KDH zdůrazňovala nutnost členství Slovenska v EU, jež je založené na dvou tisícileté historii křesťanství a tradičních hodnotách a dále větší podporu pro malé podnikání, snížení daňového zatížení či větší efektivitu v užívání evropských dotací (Rovná 2010: 249). Bylo to právě KDH, které jako jedna z mála formací také odmítalo přijetí Lisabonské smlouvy (Zenkner b. r.). Naproti tomu tvrdě euroskeptická Slovenská národní strana (Just 2015: 122), jež se v kampani soustředila především na nacionální rozměr (namířený především proti maďarské menšině) ztratila výrazně (Rovná 2010: 249-250). Celkově tak o významném výsledkovém posunu těchto formací v evropských volbách hovořit nelze.

Úspěšnost ekologických stran na Slovensku v pořadí druhých volbách do EP lze opětně charakterizovat jako velmi neuspokojivou. Strana zelených zůstala daleko před hranicí volitelnosti, neboť obdržela přes 2% hlasů (ŠÚ SR 2009a). Straně tak nepomohlo ani přijetí nového programu, jenž například kladl důraz na ochranu spotřebitelů, rozvoj informační ekonomiky či ideu multikulturní společnosti (Hloušek a Kopeček 2010: 95-96). Možnou příčinu neúspěchu můžeme (podobně jako v ČR) spatřovat v nevýrazném či nedostatečném boji těchto formací proti zájmům – zpravidla velkých nadnárodních - koncernů za ekologická témata (Euroskop b. r.a).

V těchto volbách se naopak potvrdila hypotéza číslo 8. Podíl neplatných hlasů činil v evropských volbách 3% (ŠÚ SR 2009b), což je více než dvakrát tolik, neboť podíl neplatných hlasů při národních volbách byl 1,3% (ŠÚ SR 2006b).

Poslední předpoklad teorie voleb druhého řádu nebyl dle mého názoru splněn. Jelikož se oba dva řády voleb, tedy volby do Evropského parlamentu a do Národní rady konaly v jeden den, neměl být dle této premisy rozdíl ve volební

účasti příliš velký. Jak již ale bylo uvedeno výše, rozdíl ve volební účasti byl více než znatelný. Důležité aspekty pro volby do obou řádů voleb jsou přitom stále stejné – tj. proporční volební systém, existence institutu preferenčního hlasování a přívětivější uzavírací klauzule pro koalice stran v evropských volbách ve výši 5% (ŠÚ SR 2009c).

6.6 Volby do EP na Slovensku v roce 2014

V době konání evropských voleb v roce 2014 vládl poprvé v historii samostatné Slovenské republiky jednobarevný kabinet levicově-populistické strany Směr-SD Roberta Fica. Strana v minulých parlamentních volbách obdržela velmi vysokou podporu 44,4% (ŠÚ SR 2012a), avšak v roce 2014 se její podpora propadla o 20 procentních bodů, přesto tato strana evropské volby vyhrála. Propad z původních 44,4% na 24,1% hlasů (ŠÚ SR 2014a) je však dle mého názoru jasným potvrzením hypotézy číslo 1, tedy předpokladu, že vládní strany v druhořadých volbách ztrácí na podpoře voličů. Strana však těmto volbám (podobně jako ostatní) nevěnovala téměř žádnou pozornost, o čemž svědčí i skutečnost, že strana de facto neměla žádný program pro tyto volby. Voliči se tak mohli rozhodovat především dle programu předcházejících parlamentních voleb v roce 2012, kde se hovoří o posílení pozice Slovenska v EU a jeho ukotvení v Unii (INESS 2014: 1).

Podobně bychom mohli verifikovat i druhý předpoklad, tedy předpoklad o redistribuci voličské podpory od stran v národních volbách (velmi) úspěšných, ke stranám v těchto volbách méně úspěšným či stranám novým. Celkově tak v těchto evropských volbách posilovalo oproti roku 2012 pět stran, přičemž za pozornost stojí především úspěch nového subjektu – volební koalice stran NOVA – KDS a OKS, která obdržela 6,8% a dosáhla tak na evropský mandát (ŠÚ SR 2014a). Podobně významné byly tyto volby i pro Stranu maďarské komunity (SMK), která tak na rozdíl od národních voleb dosáhla na jeden mandát (ŠÚ SR 2014c). Posledním subjektem, jenž zaznamenal významný voličský zisk bylo KDĽ, které posílilo z 8,8% (ŠÚ SR 2012a) na nynějších 13,2% (ŠÚ SR 2014a). Opět se tak potvrdila věrnost voličů křesťanských demokratů při evropských volbách. Celkový nárůst podpory výše zmíněných subjektů tak společně s SDKÚ-DS a SaS (ŠÚ SR 2012a, ŠÚ SR 2014a) tvořil podstatnou část ztráty strany Směr-SD (vyjádřeno v procentních bodech) v porovnání s předešlými národními volbami.

Předpoklad o nižší volební účasti v evropských volbách oproti volbám do národních parlamentů byl i zde opětně potvrzen. Zatímco v roce 2012 byla volební účast těsně pod hranicí 60% všech oprávněných voličů (ŠÚ SR 2012b), při volbách do EP byla účast rekordně nejnižší v historii země i celé EU, tedy 13% (ŠÚ SR 2014b). Možným vysvětlením takto hrozivé účasti může být jistá únava voličů po velmi dlouhé kampani v prezidentských volbách (Spáč 2014: 244). Atraktivitě evropských voleb nenapomohla také skutečnost faktické neexistence nějakého tématu, které by přesvědčilo občany přijít k volebním urnám (Spáč 2014: 244). Výsledky těchto voleb proto opětně mají velmi malou vypovídající hodnotu o preferencích slovenských voličů.

Jelikož na Slovensku byla v době konání voleb jedinou vládní stranou Směr-SD, nelze pochopitelně hypotézu číslo 4 ověřit. Výsledky voleb, ve kterých vládní Směr SD ztratil polovinu svých voličů, však spíše napovídají jejímu potvrzení.

Dalším předpokladem, jenž byl v posledních evropských volbách potvrzen je hypotéza 5a, tedy vztah mezi prostřední fází národního volebního cyklu (*mid-term*) a voličskou podporou stran s exekutivní mocí. Volby do EP se konaly 26 měsíců po předchozích volbách do NR Slovenské republiky, což je velmi blízko přesné polovině čtyřletého funkčního období Směru-SD, v níž by měla vládní strany ztrácet nejvíce.

Jedním ze subjektů, které oproti národním volbám zaznamenaly významnější výsledkový posun vzhůru bylo ze všech slovenských euro skeptických formací Křesťansko-demokratické hnutí (KDH), které však svůj euro skeptický postoj časem poněkud zmírnilo. Utlumování euro skeptických nálad v KDH je především spojeno s odchodem nejvýraznějších kritiků EU do nově vzniklé tvrdě euroskeptické formace Konzervativní demokraté Slovenska (KDS) a také s nástupem Jána Figela do čela strany v roce 2009, jež byl v minulosti hlavním vyjednávačem o vstupu Slovenské republiky do EU (Just 2015: 121-122). Euro skeptický postoj byl tak v KDH utlumen, avšak zcela nevymizel (Just 2015: 121). Hnutí se ve svém předvolebním programu zaměřuje například na záchranný fond finanční pomoci pro státy eurozóny (tzv. euroval), jež hodnotí kladně, avšak apeluje na vrácení již poskytnutých finančních zdrojů (INESS 2014: 1-2). Dalším subjektem, jež spadá ke stranám měkkého euroskepticismu a zaznamenal zisk mandátu je nové hnutí Nova, které získalo 6,8%. Hnutí

kandidovalo v koalici s Občanskou konzervativní stranou (část tvrdý a část měkký euro skepticismus) a již zmiňovanými Konzervativními demokraty Slovenska. Ve svém programu hnutí NOVA odmítá kolektivní záchranu bankovního systému, fiskální centralizaci a podporuje daňovou suverenitu (INESS 2014: 3). Posledním euro skeptickým subjektem, který v evropských volbách uspěl a posílil svou pozici od posledních národních voleb je Svoboda a Solidarita (SaS), která se získáním 6,7% (ŠÚ SR 2014a) získala také jeden mandát. Právě tato strana jako jedna z mála alespoň lehce oživila téměř neviditelnou kampaň, když se pasovala do role ochránců Slovenska v EU s heslem „Všichni za Brusel, my za vás!“ Příkladem jejího měkce euro skeptického apelu může být její kritika k ukvapenému přijetí společné měny euro, avšak strana nevolá po okamžitém opuštění eurozóny, nýbrž po větší odpovědnosti všech členských států (Spáč³³ 2014: 244). Vzhledem k výše uvedeným ziskům stran a hnutí považují tedy hypotézu číslo 6 za potvrzenou.

Naopak o úspěchu ekologických stran na Slovensku opět hovořit nelze. Strana Zelených nezaznamenala podporu ani 0,5% (ŠÚ SR 2014a), čímž de facto zopakovala svůj volební výsledek z parlamentních voleb v roce 2012 (ŠÚ SR 2012a).

Pokud jde o množství neplatných hlasů při evropských volbách, můžeme konstatovat, že naše hypotéza byla potvrzena, jelikož podíl neplatných hlasů v evropských volbách činil 2,66% (ŠÚ SR 2014b) oproti 1,57% hlasů při volbách prvořadých (ŠÚ SR 2012b). Předpoklad o vyšší četnosti protestního hlasování ve volbách do EP můžeme tedy rovněž považovat za potvrzený.

Poslední hypotéza, tedy hypotéza předikující vztah mezi odlišnými pravidly pro volbu mezi oběma úrovněmi voleb (prvořadými a druhořadými) a voličskou účastí nebyla verifikována, neboť rozdíl ve volební účasti byl opět propastný. Obojí volby přitom probíhaly na základě poměrného volebního systému s možností preferenčního hlasování, přičemž přepočítání hlasů na mandáty je prováděno pomocí Hagenbach-Bischoffovy kvóty (Emanuele 2014: 41). Kromě toho se oba dva typy voleb konaly pouze v jeden den a i nadále zůstává přívětivější uzavírací klauzule pro koalice stran, která je v evropských volbách shodná s klauzulí pro jednotlivé strany, tedy 5% hlasů.

³³ Zatím posledním evropským volbám na Slovensku věnuje svou kapitolu rovněž socioložka Olga Gyárfášová, viz (Gyárfášová 2017: 151-166).

Závěr

Zhodnotíme-li výsledky uplynulých třech evropských voleb optikou uplatnění teorie/modelu voleb druhého řádu chronologicky, můžeme konstatovat, že významné znaky konvergence k tomuto modelu (tj. přinejmenším hypotézy 1-4) nebyly skutečně pozorovány ani v jedněch prvních dvou volbách do EP v rámci obou zkoumaných států³⁴. Tento výsledek se tak ve velké míře shoduje se závěry některých ostatních autorů, kteří zastávají názor, že model druhořadých voleb či jeho základní charakteristiky nelze na středo-východní evropské země vůbec aplikovat viz. (Schmitt 2005: 17, Clark a Rohrschneider 2009: 654-655, Koepke a Ringe 2006: 341-342). Svá zdůvodnění nemožnosti aplikace této teorie opírali výzkumníci především o vysokou míru volatility v národních volbách, jež tak přirozeně narušuje vazbu mezi národními a evropskými volbami (Clark a Rohrschneider 2009: 654-655). Občané poté nedávají zcela zřetelně najevo svá hodnocení vládním či opozičním stranám, což je z velké části zapříčiněno organizační a programatickou nestabilitou stran. Právě nestabilní a ne zcela jasná programatika komplikuje situaci voličům při identifikaci, která strana je za který problém vlastně odpovědná (Clark a Rohrschneider 2009: 655).

Přestože v obecné rovině uplatnění versus neuplatnění modelu SOE jsou výsledky především prvních evropských voleb v roce 2004 takřka shodné, mohou se dílčí závěry některých autorů významně rozcházet se závěry zjištěnými v této práci. Například N. Ringe a J. Koepke (2006) dospívají k závěru, že ve státech středo-východní Evropy nedochází k protestnímu hlasování (hlasování proti vládním stranám), přestože ve volbách v roce 2004 byl tento fenomén v České republice v rámci této práce jednoznačně potvrzen. Za možné vysvětlení těchto disproporcí považují fakt, kdy autorské duo Koepke a Ringe vycházelo ve své práci i z výsledků lokálních voleb, kterými tak na základě předpokladu srovnatelné „druhořadosti“ obou typů voleb de facto nahradili jediné evropské volby.

Zásadní posun v uplatnění modelu voleb druhého řádu v obou zemích představovaly dle mého soudu až poslední volby v roce 2014. Právě v těchto volbách byly mimo jiné potvrzeny nejdůležitější předpoklady voleb druhého řádu (tj. hypotézy 1-4). V kontextu výše zmíněného však potvrzení této teorie

³⁴ V případě České republiky v roce 2004 nebyl naplněn předpoklad číslo 4, tedy předpoklad, že na vládní úrovni ztrácí velké strany více než strany malé.

neznámá, že by hlavní příčiny nemožnosti uplatnění modelu SOE v obou předešlých volbách do EP – nestabilita stranických systémů a vysoká volatilita – prodělaly významnější posun směrem k lepšímu. Například jako možnou příčinu předurčující vysokou volatilitu lze uvést vyšší volební účasti nejen v posledních evropských volbách (Cabada 2010: 15-16), která je v obou zkoumaných zemích extrémně nízká (Maggini 2014: 32) (v případě Slovenska v roce 2014 dokonce nejnižší v historii země i celé EU).

Podíváme-li se poté na výsledky všech tří uplynulých evropských voleb více podrobně, zjistíme, že jednou z nejvýznamnějších odlišností mezi oběma státy je skutečnost, že slovenští voliči na rozdíl od voličů českých nehlasovali ve volbách 2004 a 2009 proti vládním stranám, čímž tak nebyl naplněn jeden z nejdůležitějších předpokladů druhořadých voleb jako referenda o vládě. O tom, že český případ byl k „ideáltypu“ druhořadých voleb v roce 2004 o něco blíže než případ slovenský, svědčí i výsledky nových či do té doby neúspěšných subjektů, jako bylo SNK –ED či hnutí Nezávislí. U ostatních předpokladů však již mezi oběma zeměmi pozorujeme větší shodu, neboť při volbách do EP v roce 2004 byla zaznamenána shoda ohledně posouzení pěti hypotéz, z nichž byly potvrzeny – z hlediska aplikace modelu SOE – tři: 1) předpoklad o nižší volební účasti v porovnání s předchozími národními volbami, 2) posilování euroskeptických formací a 3) vyšším procentu neplatných hlasů v evropských volbách oproti předcházejícím volbám prvořadým.

V následujících volbách v roce 2009 byl zaznamenán odklon od „ideáltypu“ voleb druhého řádu jednoznačně největší, neboť shodně verifikované hypotézy u obou zemí byly pouze dvě - tj. 1) opětně nižší volební účast a 2) vyšší procento neplatných hlasů při evropských volbách. Shodně přitom vyznělo – v případě ČR a SR - posouzení celkem osmi hypotéz.

Jak již bylo zmíněno výše, v posledních volbách do EP pozorujeme zásadní změnu při možnosti aplikace modelu SOE na evropské volby. Celkově tak bylo shodně potvrzeno šest předpokladů - tj. 1) vládní strany ztrácí podporu, 2) dochází k redistribuci podpory od stran v prvořadých volbách úspěšných, ke stranám v prvořadých volbách méně úspěšným či novým, 3) nižší volební účast, 4) velké vládní strany ztrácí více než malé vládní strany, 5) posilování euroskeptických formací a 6) vyšší procento neplatných hlasů oproti volbám

národním, přičemž shoda ve výsledcích mezi oběma státy byla opětně vysoká – celkem u osmi posuzovaných hypotéz.

V průběhu všech tří dosavadně konaných evropských voleb můžeme naopak u obou zemí jednoznačně vyvrátit předpoklad o úspěchu ekologických stran v těchto volbách a (až na slovenský případ v roce 2004) předpoklad o vlivu rozdílných pravidel pro volbu mezi oběma řády voleb na volební účast. Také premisu o vlivu národních volebních cyklů na výsledky evropských voleb lze rovněž považovat za spíše nepotvrzenou, neboť pro její verifikaci svědčí pouze předpoklad týkající se voličského propadu u vládních stran v období okolo poloviny národního volebního cyklu (*mid term*) - konkrétně tedy v České republice výsledky voleb z roku 2004, v případě Slovenska poté výsledky voleb v roce 2014. Naopak pro tvrzení týkající se voličského propadu ke konci volebního cyklu (*later term*) či velmi dobrého výsledku stran na začátku tohoto cyklu (*honeymoon*) nebyla v této práci zjištěna sebemenší podpora.

Za zmínku poté také stojí relativně dobré výsledky křesťansko-demokratických formací, neboť KDU-ČSL a především KDH zatím v každých evropských volbách nejen že neztrácely, ale někdy také výrazně posilovaly. Disciplinovanost tradičního voličského jádra těchto formací, jež je tvořeno téměř výhradně katolickými voliči (Hloušek a Kopeček 2010: 170-172), je tudíž na rozdíl od některých ostatních politických stran (po posledních volbách v roce 2014 nejviditelněji České sociální demokracie či Slovenského Směru-SD) i v evropských volbách vysoká.

Ze všech výše uvedených výsledků je tedy patrné, že oproti prvním evropským volbám v roce 2004 pozorujeme v roce 2014 významnou shodu v konvergenci obou „případů“ k modelu SOE, jehož uplatnění bylo povětšinou vztahováno spíše k západoevropským zemím. Je tedy možné, že díky řadě konvergenčních znaků (například de-ideologizaci politiky, fenoménu médiokracie či personalizaci politiky) mezi „starými“ a „novými“ státy EU budeme ve volbách do EP pozorovat čím dál tím menší odlišnosti v uplatnění modelu druhořadých voleb mezi těmito dvěma skupinami evropských států (Cabada 2010: 24) podobně, jako nyní na příkladu České republiky a Slovenska.

Seznam literatury a zdrojů

Odborná literatura

- Anderson, Christopher J. a Ward, Daniel S. 1996. „Barometer Elections in Comparative Perspective.“ *Electoral Studies* 15, č. 4, 447-460.
- Baldwin, Richard a Wyplosz, Charles. 2013. *Ekonomie evropské integrace*. 4. vyd. Praha: Grada Publishing.
- Bunčák, Ján, Džambazovič, Roman, Hrabovská, Anna et al. 2011. „K niektorým otázkam sociálnej stratifikácie slovenskej spoločnosti“. *Sociológia* 43, č. 5, 495-527.
- Bureš, Jan, Charvát, Jakub, Just, Petr et al. 2013. *Česká demokracie po roce 1989: Institucionální základy českého politického systému*. Praha: Grada Publishing.
- Clark, Nick a Rohrschneider, Robert. 2009. „Second-Order Elections versus First-Order Thinking: How Voters Perceive the Representation Process in a Multi-Layered System of Governance“. *Journal of European Integration* 31, č. 5, 645-664.
- Emanuele, Vincenzo. 2014. „Proportional representation with variable-geometry: Here is how to vote in the 28 member states.“ In: *The European Parliament Elections of 2014*. Eds. Lorenzo De Sio a Vincenzo Emanuele. Roma: Centro Italiano Studi Elettorali, 37-42.
- Fabbrini, Sergio. 2015. „Alternative Views of the European Union: Which Institutional Architecture for a Political Union?“ In: *The European Union: Democratic Principles and Institutional Architectures in Times of Crisis*. Ed. Simona Piattoni. Oxford: Oxford University Press, 184-200.
- Gyárfášová, Olga. 2017. „The EU Agenda as an Emerging Cleavage of Political Competition? Parties and Their Voters in Slovakia.“ In: *Political Communication and European Parliamentary Elections in Times of Crisis*. Eds. Ruxandra Boicu a Silvia Branea. London: Macmillan Publishers, 151-166.
- Havlík, Vlastimil. 2014. „The Czech Republic: Where have all the voters gone?“ In: *The European Parliament Elections of 2014*. Eds. Lorenzo De Sio a Vincenzo Emanuele. Roma: Centro Italiano Studi Elettorali, 167-172.
- Heath, Anthony, Mc Lean, Iain, Taylor, Bridget et al. 1999. „Between first and second order: A comparison of voting behaviour in European and local elections in Britain.“ *European Journal of Political Research* 35, č. 3, 389-414.
- Hix, Simon a Marsh, Michael. 2007. „Punishment or Protest? Understanding European Parliament Elections.“ *Journal of Politics* 69, č. 2, 495-510.

- Hloušek, Vít a Kopeček, Lubomír. 2010. *Politické strany: Původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě*. Praha: Grada Publishing.
- Charvát, Jakub. 2017. „Content Emptiness, Low Media Coverage, Exhausted Parties and Indifferent Voters: An Invisible 2014 Parliamentary Election Campaign in the Czech Republic.“ In: *Political Communication and European Parliamentary Elections in Times of Crisis*. Eds. Ruxandra Boicu a Silvia Branea. London: Macmillan Publishers, 115-132.
- Jogheevá, Eva. 2010. *Volby do EP 2009 z hlediska konceptu voleb druhého řádu*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Katedra politologie. Bakalářská práce.
- Just, Petr. 2015. „Euroskepticismus a euroskeptické strany ve volbách do Evropského parlamentu 2014 v ČR a na Slovensku“. In: *Politics in Central Europe*. Eds. Ladislav Cabada a Šárka Waisová. Praha: Metropolitan University Prague Press, 113-123.
- Kašpar, Radim. 2010. *Volby do Evropského parlamentu: Komparace volebních kampaní před volbami do Evropského parlamentu v České republice v letech 2004 a 2009*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta, Katedra politologie a společenských věd. Diplomová práce.
- Koepke, Jason R. a Ringe Nils. 2006. „The Second-order Election Model in an Enlarged Europe.“ *European Union Politics* 7, č. 3, 321-346.
- Král, Marek. 2009. *Úspěšnost malých politických stran zemí Visegrádské čtyřky při volbách do Evropského parlamentu*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií. Bakalářská práce.
- Maggini, Nicola. 2014. „The evolution of turnout in European elections from 1979 to 2009.“ In: *The European Parliament Elections of 2014*. Eds. Lorenzo De Sio a Vincenzo Emanuele. Roma: Centro Italiano Studi Elettorali, 31-36.
- Marsh, Michael. 1998. „Testing the Second-Order Election Model after Four European Elections.“ *British Journal of Political Science* 28, č. 4, 591-607.
- Palatková, Monika. 2013. *Mezinárodní turismus*. 2. aktual. a rozšíř. vydání. Praha: Grada Publishing.
- Reif, Karlheinz a Schmitt, Hermann. 1980. „Nine Second-Order National Elections. A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results.“ *European Journal of Political Research* 8, č. 1, 3-44.
- Rovná, Lenka. 2005. „Czech Republic.“ In: *The 2004 Elections to the European Parliament*. Ed. Juliet Lodge. London: Palgrave Macmillan, 81-87.

- Rovná, Lenka. 2005. „Slovakia.“ In: *The 2004 Elections to the European Parliament*. Ed. Juliet Lodge. London: Palgrave Macmillan, 218-222.
- Rovná, Lenka. 2010. „Czech Republic.“ In: *The 2009 Elections to the European Parliament*. Ed. Juliet Lodge. London: Palgrave Macmillan, 77-85.
- Rovná, Lenka. 2010. „Slovakia.“ In: *The 2009 Elections to the European Parliament*. Ed. Juliet Lodge. London: Palgrave Macmillan, 243-251.
- Slámová, Kateřina. 2011. *Volby druhého řádu v ČR v kontextu členství v EU*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií. Magisterská práce.
- Smolík, Josef. 2014. *Úvod do studia mezinárodních vztahů*. Praha: Grada Publishing.
- Spáč, Peter. 2014. „Slovakia: Record holder in the lowest turnout.“ In: *The European Parliament Elections of 2014*. Eds. Lorenzo De Sio a Vincenzo Emanuele. Roma: Centro Italiano Studi Elettorali, 243-248.
- Šaradín, Pavel. 2008. *Teorie voleb druhého řádu a možnosti jejich aplikace v České republice*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Šlosarčík, Ivo, Kasáková, Zuzana, Tomalová, Eliška et al. 2013. *Instituce Evropské unie a Lisabonská smlouva*. Praha: Grada Publishing.
- Tittelbachová, Šárka. 2011. *Turismus a veřejná správa*. Praha: Grada Publishing.
- Urban, Lukáš. 2017. *Sociologie: Klíčová témata a pojmy*. Praha: Grada Publishing.
- Wolinetz, Steven. 2006. „Party systems and party system types.“ In: *Handbook of Party Politics*. Eds. Richard S. Katz a William Crotty. London: Sage Publications, 51-62.

Ostatní (elektronické) zdroje

- ANO 2011. 2011. *Historie ANO*. Dostupné na: <https://www.anobudelip.cz/cs/onas/historie/> (20. 11. 2017).
- Bailer, Stefanie a Schneider, Gerald. 2000. „The Power of Legislative Hot Air: Informal Rules and the Enlargement Debate in the European Parliament“. *Journal of Legislative Studies* 6, č. 2. Dostupné na: https://kops.uni-konstanz.de/bitstream/handle/123456789/17073/bailer_schneider.pdf?sequence=2&isAllowed=y (19. 3. 2018).
- Blafková, Martina. 2008. „Volby do Evropského parlamentu v České republice (2004)“. *E-Polis*. Dostupné na: <http://www.e-polis.cz/clanek/volby-do-evropskeho-parlamentu-v-ceske-republice-2004.html> (25. 10. 2017).

- Cabada, Ladislav. 2010. *Volby do Evropského parlamentu jako volby druhého řádu: reflexe voleb v nových členských zemích EU ze středovýchodní Evropy*. Working paper 4, Fakulta mezinárodních vztahů. Dostupné na: http://vz.fmv.vse.cz/wp-content/uploads/11_2010.pdf (26.10.2017).
- Čermák, Jindřich. 2005. „Volby do Národní rady Slovenské republiky 2002“. *E-Polis.cz*. Dostupné na: <http://www.e-polis.cz/clanek/volby-do-narodni-rady-slovenske-republiky-2002.html> (20. 3. 2018).
- Český statistický úřad. 2002. *Celkové výsledky hlasování*. Dostupné na: <https://www.volby.cz/pls/ps2002/ps2?xjazyk=CZ> (20. 2. 2018).
- Český statistický úřad. 2004a. *Celkové výsledky hlasování*. Dostupné na: <https://www.volby.cz/pls/ep2004/ep11?xjazyk=CZ> (20. 2. 2018).
- Český statistický úřad. 2004b. *Přehled zisků mandátů*. Dostupné na: <https://www.volby.cz/pls/ep2004/ep144?xjazyk=CZ> (26. 1. 2018).
- Český statistický úřad. 2006. *Celkové výsledky hlasování*. Dostupné na: <https://www.volby.cz/pls/ps2006/ps2?xjazyk=CZ> (20. 2. 2018).
- Český statistický úřad. 2009. *Celkové výsledky hlasování*. Dostupné na: <https://www.volby.cz/pls/ep2009/ep11?xjazyk=CZ> (20. 2. 2018).
- Český statistický úřad. 2013. *Celkové výsledky hlasování*. Dostupné na: <https://www.volby.cz/pls/ps2013/ps2?xjazyk=CZ> (20. 2. 2018).
- Český statistický úřad. 2014a. *Celkové výsledky hlasování*. Dostupné na: <https://www.volby.cz/pls/ep2014/ep11?xjazyk=CZ> (20. 2. 2018).
- Český statistický úřad. 2014b. *Přehled zisků mandátů*. Dostupné na: <https://www.volby.cz/pls/ep2014/ep144?xjazyk=CZ> (20. 1. 2018).
- Český statistický úřad. 2015. *Volby do Evropského parlamentu v letech 2004 až 2014*. Dostupné na: <https://www.czso.cz/documents/10180/35252878/22003315.pdf/ed332b3a-3ce3-467d-a412-baefae2eee2c?version=1.1> (23. 1. 2018).
- Český statistický úřad. 2017. *Celkové výsledky hlasování (promítnuto usnesení NSS)*. Dostupné na: <https://www.volby.cz/pls/ps2017nss/ps2?xjazyk=CZ> (21. 2. 2018).
- Euroskop.cz. b. r.a. *Evropští zelení*. Dostupné na: <https://www.euroskop.cz/8628/sekce/evropsti-zeleni> (20. 1. 2018).
- Euroskop.cz. 2009. *Informační manuál-Evropský parlament*. Working paper 1, Euroskop.cz. Dostupné na: http://www.euroskop.cz/gallery/43/12994-informacni_manual_o_evropskem_parlamentu.pdf (20. 11. 2017).

Euroskop.cz. 2008. *KSČM nepodpoří lisabonskou smlouvu*. Dostupné na: <https://www.euroskop.cz/8952/8937/clanek/kscm-nepodpori-lisabonskou-smlouvu/> (29. 1. 2018).

Euroskop.cz. b. r.b. *Pravomoci EP*. Dostupné na: <https://www.euroskop.cz/9250/sekce/pravomoci-ep/> (29. 11. 2017).

Evropská unie. 2008. *Konsolidované znění smlouvy o fungování Evropské unie*. b. m.: Úřední věstník Evropské unie. Dostupné na: http://www.euroskop.cz/gallery/54/16334-fungovani_eu.pdf (25. 11. 2017).

Evropský parlament. 2013. *Kolik poslanců zasedne v Evropském parlamentu po volbách 2014 a odkud budou?* Dostupné na: <http://www.europarl.europa.eu/news/cs/headlines/eu-affairs/20130214STO05853/kolik-poslancu-zasedne-v-evropskem-parlamentu-po-volbach-2014-a-odkud-budou> (29. 11. 2017).

Farell, M. David a Scully, Roger. 2008. *The European Parliament: One Parliament, Several Modes of Political Representation?* Příspěvek přednesený na konferenci Evropského univerzitního institutu Politická reprezentace, Florence duben 2008. Dostupné na: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.602.801&rep=rep1&type=pdf> (19. 3. 2018).

Freire, André. 2003. *Second Order Elections and Electoral Cycles in Democratic Portugal, 1975-2002*. Working paper 3, Instituto de Ciências Sociais da Universidade de Lisboa. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/233119117_Second-Order_Elections_and_Electoral_Cycles_in_Democratic_Portugal (24. 3. 2018).

Hanáček, Vlastimil. 2015. „Český stranický systém po roce 2013 v sartoriánské perspektivě“. *E-polis*. Dostupné na: <http://www.e-polis.cz/clanek/cesky-stranicky-system-po-roce-2013-v-sartorianske-perspektive.html> (19. 3. 2018).

Hix, Simon a Marsh, Michael. 2005. *Understanding European Parliament Elections: Punishment or Protest?* Příspěvek přednesený na konferenci European Union Studies Association, Austin, Texas 31. března – 2.dubna 2005. Dostupné na: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.621.3386&rep=rep1&type=pdf> (18. 3. 2018).

Hloušek, Vít. 2012. „Věci veřejné: politické podnikání strany typu firmy“. *Czech Journal of Political Science* 19, č. 4. Dostupné na: http://www.politologickycasopis.cz/userfiles/file/2012/4/Polcas_2012_4_pp_322_340.pdf (20. 3. 2018).

Hnutí Nezávislí. 2017. *Nezávislí si o vikendu zvolili nové vedení*. Dostupné na: <http://www.hnutinezavisli.cz/> (18. 1. 2018).

Hnutí za demokratické Slovensko. <http://www.hzds.sk/>

iDnes.cz. 2004. „Rozhodnuto: Špidla drtivě prohrál.“ 14. června 2004. Dostupné na: https://zpravy.idnes.cz/rozhodnuto-spidla-drtive-prohral-dl9-/zpr_archiv.aspx?c=A040613_215540_eunie_mhk (25. 1. 2018).

Institute of Economic and Social Studies (INESS). 2014. „Zabudnuté eurovolby: INESS hodnotil programy největších politických stran vo volbách do Európskeho parlamentu“ 7. května 2014. Dostupné na: <http://www.iness.sk/sites/default/files/media/file/pdf/INESS-HodnotenieVoliebEU.PDF> (24. 3. 2018).

Jeřábková, Pavla. 2009. „ODS zahájila negativní kampaň, spustila web ČSSD proti vám“. *iDnes.cz*. Dostupné na: https://zpravy.idnes.cz/ods-zahajila-negativni-kampan-spustila-web-cssd-proti-vam-pmb-/domaci.aspx?c=A090213_150330_domaci_pje (20. 3. 2018).

Kaniok, Petr. 2014. „Strana svobodných občanů-čeští monotematičtí euroskeptici?“. *Středoevropské politické studie* 16, č. 1. Dostupné na: <https://journals.muni.cz/cepsr/article/viewFile/4501/3568> (15. 2. 2017).

Kern, Miro. 2015. „Palkova strana KDS potichu zanikla“. *DenníkN*. Dostupné na: <https://dennikn.sk/19461/palkova-strana-kds-potichu-zanikla/> (20. 3. 2018).

Kernell, Samuel. 1977. „Presidential Popularity and Negative Voting: An Alternative Explanation of the Midterm Congressional Decline of the President's Party“. *The American Political Science Review* 71, č. 1. Dostupné na: <http://pages.ucsd.edu/~skernell/styled/documents/negativevoting.pdf> (1. 12. 2017).

Kopecký, Josef. 2014. „Neexistuje zlý Brusel, řekl Bělobrádek. Lidovci sází na pleny a potraviny“. *iDnes.cz*. Dostupné na: https://zpravy.idnes.cz/lidovci-budou-v-kampani-lakat-na-nizsi-dph-a-lepsi-potraviny-pq4-/domaci.aspx?c=A140303_144515_domaci_kop (20. 3. 2018).

Kopeček, Lubomír a Svačinová Petra. 2015. „Kdo rozhoduje v českých politických stranách? Vzestup nových politických podnikatelů ve srovnávací perspektivě“. *Středoevropské politické studie* 17, č. 2. Dostupné na: <https://journals.muni.cz/cepsr/article/viewFile/4415/3463> (20. 3. 2018).

Korecký, Miroslav. 2009. „Eurovolby: ODS vítězí výrazně, pidistrany propadly“. *Týden.cz*. Dostupné na: https://www.tyden.cz/rubriky/domaci/politika/eurovolby-ods-vitezi-vyrazne-pidistrany-propadly_123496.html (20. 3. 2018).

Kratochvíl, Luboš. 2009. „Zelení přetavili trapas Jacques s biomasou ve volební klip“. *iDnes.cz*. Dostupné na: https://zpravy.idnes.cz/zeleni-pretavili-trapas-jacques-s-biomasou-ve-volebni-klip-poe-/domaci.aspx?c=A090519_112831_domaci_klu (20. 3. 2018).

Křesťanská a demokratická unie- Československá strana lidová. 1997. *Vznik ČSL*. Dostupné na: <https://www.kdu.cz/o-nas/historie> (20. 3. 2018).

- Kuklík, Pavel a Baxa, Josef. 2005. *Metody pro přepočítání hlasů na mandáty používané v ČR ve volbách od roku 1990*. Working paper 1, Český statistický úřad. Dostupné na: https://www.czso.cz/csu/czso/metody_pro_prepecet_hlasu_na_mandaty (20. 3. 2018).
- Lebeda, Tomáš. 2006. *Česká politika před volbami 2006*. Working paper 2, Friedrich Ebert Stiftung. Dostupné na: https://tarantula.ruk.cuni.cz/ACPO-15-version1-Lebeda_T_Ceska_politika_pred_volbami_2006.pdf (25. 2. 2018).
- Leška, Dušan. 2013. „Hlavné etapy formovania systému politických strán na Slovensku po roku 1989“. *Sociológia* 45, č. 1. Dostupné na: <https://www.sav.sk/journals/uploads/03041249Le%C5%A1ka%20-%20OK.pdf> (20. 3. 2018).
- Lidovky.cz. 2012. „Peake a spol. už mají název své strany: LIDEM“ 3. května 2012. Dostupné na: https://www.lidovky.cz/peake-a-spol-uz-maji-nazev-sve-strany-lidem-fju-/zpravy-domov.aspx?c=A120503_140508_ln_domov_spa (15. 1. 2018).
- Litomiská, Lucie. 2012. *Předčasné volby na Slovensku*. Working paper 6, CEVRO. Dostupné na: http://www.cevro.cz/web_files/soubory/237072/238745_D_cs_14denik_2012_6.pdf (26.10.2017).
- Novák, Miroslav. 1999. „Relevance malých stran v demokracii: Od obecného rámce k české smlouvě o „stabilním prostředí““. *Politologická revue* 2. Dostupné na: http://www.miroslavnovak.cz/Politologicka_revue_1999-2_Studie_Relevance_malych_stran_v_demokracii.pdf (20. 3. 2018).
- Ondria, Peter, Kováčik, Branislav, Kosír, Igor. 2006. „The System of Political Parties of the Slovak Republic“. *Politické vedy*. Dostupné na: http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwiD-KHgrfrZAhWFC5oKHSa2CnYQFggpMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.politickelvevy.fpv.mv.umb.sk%2Fapp%2FcmsFile.php%3Fdisposition%3Da%26ID%3D18589&usq=AOvVaw3JSLVxw3eOa_nUKkHbx2sY (20. 3. 2018).
- Pirátská strana. 2016. *O nás*. Dostupné na: <https://www.pirati.cz/o-nas/> (18. 11. 2018).
- Schmitt, Hermann. 2005. *The European Parliament Elections of June 2004: Still Second-order?* Working paper 1, University of Mannheim. Dostupné na: http://www.mzes.uni-mannheim.de/publications/papers/HS_EP_ParElec_2004.pdf (18. 3. 2018).
- SME RODINA-Boris Kolár. 2015. *O nás*. Dostupné na: <http://hnutie-smerodina.sk/o-nas/> (22. 1. 2018).

SNK-ED. 2010. *Stanovy politickej strany SNK Evropejsí demokraté*. Dostupné na: http://www.snked.cz/files/stanovy_strany/stanovy_snk_ed_platne_od_27.11.2010.pdf (10. 1. 2018).

Starostové a nezávislí. 2017. *Program STAN 2017*. Dostupné na: <https://www.starostove-nezavisli.cz/o-nas/volebni-program-a-ideova-vychodiska> (15. 1. 2018).

Strana zelených. b. r. *O nás*. Dostupné na: <https://www.zeleni.cz/o-nas/> (10.1. 2018).

Štatistický úrad Slovenskej republiky. 2002a. *Počet a podiel platných hlasov odovzdaných pre politickej strany*. Dostupné na: <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2002/webdata/slov/tab/tab3.htm> (20. 2. 2018).

Štatistický úrad Slovenskej republiky. 2002b. *Súhrnné výsledky hlasovania za SR*. Dostupné na: <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2002/webdata/slov/tab/tab1.htm> (20. 2. 2018).

Štatistický úrad Slovenskej republiky. 2002c. *Pridelenie mandátov politickej stranám*. Dostupné na: <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2002/webdata/slov/tab/tab4.htm> (19. 2. 2018).

Štatistický úrad Slovenskej republiky. 2003. *Zákon z 10. júla 2003 o voľbách do Európskeho parlamentu*. Dostupné na: http://volby.statistics.sk/ep/ep2004/ep2004s/files/EP_81.pdf (20. 1. 2018).

Štatistický úrad Slovenskej republiky. 2004a. *Počet a podiel platných hlasov odovzdaných pre politickej strany*. Dostupné na: <http://volby.statistics.sk/ep/ep2004/ep2004s/obvod/results/tab3.html> (20. 2. 2018).

Štatistický úrad Slovenskej republiky. 2004b. *Súhrnné výsledky hlasovania za SR*. Dostupné na: <http://volby.statistics.sk/ep/ep2004/ep2004s/obvod/results/tab1.html> (20. 2. 2018).

Štatistický úrad Slovenskej republiky. 2004c. *Pridelenie mandátov politickej stranám*. Dostupné na: <http://volby.statistics.sk/ep/ep2004/ep2004s/obvod/results/tab4.html> (20. 2. 2018).

Štatistický úrad Slovenskej republiky. 2006a. *Počet a podiel platných hlasov odovzdaných pre politickej strany*. Dostupné na: <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2006/slov/obvod/results/tab3.jsp.htm> (20. 2. 2018).

Štatistický úrad Slovenskej republiky. 2006b. *Súhrnné výsledky hlasovania za SR*. Dostupné na: <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2006/slov/obvod/results/tab1.jsp.htm> (20. 2. 2018).

Štatistický úrad Slovenskej republiky. 2009a. *Počet a podiel platných hlasov odovzdaných pre politické strany*. Dostupné na: <http://volby.statistics.sk/ep/ep2009/sr/tab308c7.html?lang=sk> (20. 2. 2018).

Štatistický úrad Slovenskej republiky. 2009b. *Súhrnné výsledky hlasovania za SR*. Dostupné na: <http://volby.statistics.sk/ep/ep2009/sr/tab108c7.html?lang=sk> (20. 2. 2018).

Štatistický úrad Slovenskej republiky. 2009c. *Pridelenie mandátov politickým stranám*. Dostupné na: <http://volby.statistics.sk/ep/ep2009/sr/tab408c7.html?lang=sk> (25. 1. 2018).

Štatistický úrad Slovenskej republiky. 2012a. *Počet a podiel platných hlasov odovzdaných pre politické strany*. Dostupné na: <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2012/sr/tab3.jsp@lang=sk.htm> (20. 2. 2018).

Štatistický úrad Slovenskej republiky. 2012b. *Súhrnné výsledky hlasovania za SR*. Dostupné na: <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2012/sr/tab1.jsp@lang=sk.htm> (20. 2. 2018).

Štatistický úrad Slovenskej republiky. 2014a. *Počet a podiel platných hlasov odovzdaných pre politické strany za SR*. Dostupné na: http://volby.statistics.sk/ep/ep2014/EP-dv/Tabulka3_sk.html (20. 2. 2018).

Štatistický úrad Slovenskej republiky. 2014b. *Súhrnné výsledky hlasovania za SR*. Dostupné na: http://volby.statistics.sk/ep/ep2014/EP-dv/Tabulka1_sk.html (20. 2. 2018).

Štatistický úrad Slovenskej republiky. 2014c. *Pridelenie mandátov politickým stranám*. Dostupné na: http://volby.statistics.sk/ep/ep2014/EP-dv/Tabulka4_sk.html (20. 2. 2018).

Štatistický úrad Slovenskej republiky. 2016. *Počet a podiel platných hlasov odovzdaných pre politické subjekty*. Dostupné na: <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2016/sk/data02.html> (25. 1. 2018).

Telička.eu. b. r. *Zrušení roamingu*. Dostupné na: <https://www.telicka.eu/cs/what-we-accomplished/detail/15> (24. 1. 2018).

TOP 09. 2009. *Programová východiska a princípy*. Dostupné na: <https://www.top09.cz/proc-nas-volit/programova-vychodiska-a-principy/> (17. 11. 2017).

Úsvit-Národní Koalice. 2013. Dostupné na: <http://www.usvitnarodnikoalice.cz/> (20. 1. 2017).

Venturová, Jitka a Kopecký Josef. 2015. „Okamura vystoupil z Úsvitu, zakládá hnutí Svoboda a přímá demokracie“. *iDnes*. Dostupné na: https://zpravy.idnes.cz/okamura-opustil-usvit-zaklada-hnuti-svoboda-a-prima-demokracie-pvv-/domaci.aspx?c=A150505_101715_domaci_hv (20. 3. 2018).

Vilček, Ivan. 2003. „Možnost odchodu ANO z Dzurindovy vlády zůstala otevřená“. *Novinky.cz*. Dostupné na: <https://www.novinky.cz/zahranicni/1251-moznost-odchodu-ano-z-dzurindovy-vlady-zustala-otevrena.html> (26. 2. 2018).

Wolinetz, B. Steven. 2004. *Classifying Party Systems: Where Have All the Typologies Gone?* Příspěvek přednesený na konferenci Canadian Political Science Association, Winnipeg červen 2004. Dostupné na: <https://www.cpsa-acsp.ca/papers-2004/Wolinetz.pdf> (20. 3. 2018).

Zenkner, Petr. b. r. *Slovensko*. Working paper 1, Euroskop. Dostupné na: <https://www.euroskop.cz/455/sekce/slovensko/> (20. 3. 2018).